

บทที่ 1

บทนำ

1.1 สถานภาพและความสำคัญของประเด็นปัญหาที่เลือกศึกษา

การศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งเน้นการอธิบายถึงสาเหตุปัจจัยของการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการปรับเปลี่ยนนโยบายจากความเป็นกลางสู่การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางการทหารกับกองทัพญี่ปุ่น และการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งมุ่งเน้นการอธิบายถึงผลของความสัมพันธ์ที่มีต่อไทยในระดับประเทศโดยรวม ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเป็นหลัก และสุดท้ายมักจะสรุปลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาว่าประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่คงความเป็นเอกราชและรักษาอำนาจอธิปไตยเอาไว้ได้โดยไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของกองทัพญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามต่อมาใน พ.ศ.2522 (ค.ศ.1979)^{*} แคมสุช นุ่มนนท์ ซึ่งเป็นนักวิชาการไทยที่มีความเชี่ยวชาญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้ตั้งข้อสังเกตใหม่ว่าเมืองไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาอยู่ในฐานะ “มิตรที่เท่าเทียมกัน” หรือ “เมืองขึ้นของญี่ปุ่น” ในภาวะสงครามกันแน่¹ และใน พ.ศ.2525 (ค.ศ.1982) แคมสุช นุ่มนนท์ ได้อธิบายสรุปถึงฐานะความเป็นมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่นว่าไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน แต่เป็นพันธมิตรที่คล้ายคลึงกับประเทศผู้แพ้สงครามกับผู้ชนะสงคราม โดยรัฐบาลไทยไม่มีอำนาจต่อต้านแรงกดดันและอำนาจการครอบครองของญี่ปุ่นได้เลย² จากนั้นใน พ.ศ.2534 (ค.ศ.1991) แคมสุช นุ่มนนท์ ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมโดยกล่าวขำขันว่าทศวรรษการอภิปรายรำลึก 50 ปีญี่ปุ่นบุกไทยว่าในช่วง 4 ปีระหว่าง พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ถึงปลายปี พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) ไทยอยู่ในภาวะที่ลำบากอย่างยิ่ง ภาวะที่คิดว่าตกเป็นเมืองขึ้นของญี่ปุ่นทั้งในทางทหาร ทั้งในทางเศรษฐกิจ ทางวัฒนธรรม คือญี่ปุ่น

^{*} ผู้วิจัยจะเทียบเคียงคริสต์ศักราชไว้ในช่วงเล็บต่อจากพุทธศักราชเฉพาะเมื่อได้กล่าวถึงพุทธศักราชนั้นเป็นครั้งแรกของแต่ละบทเท่านั้น

¹ แคมสุช นุ่มนนท์, “ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” ใน พันธิตติ (กรุงเทพฯ : เรื่องศิลป์, 2522), หน้า 170.

² แคมสุช นุ่มนนท์, “ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง : เมืองมิตรหรือเมืองขึ้น” ใน เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา 4 : 2 (สิงหาคม 2525) : 85-123.

กลิ่นกินอย่างสุภาพเรียบร้อย และเราก็มีมโนวลแก้ตัวกันทีหลังว่าไม่ใช่' อย่างไรก็ตามในช่วงทศวรรษ 1990 โยชิคาว่า โทชิฮารุ (Yoshikawa Toshiharu) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้เสนอมุมมองที่สอดคล้องกับ แลมสุข นุ่มนนท์ ว่าการที่กองทัพญี่ปุ่นส่งกำลังเข้ามายังประเทศไทยเมื่อเช้าวรุษของวันที่ 8 ธันวาคม 2484 แม้จะมีการพยายามเจรจากัน แต่เหตุการณ์ในวันนั้นพูดได้สถานเดียวว่าเป็นการใช้อำนาจของ ทหารเข้ามาย่ำยีอธิปไตยของไทย⁴ นอกจากนั้นข้อเสนอของโยชิคาว่ายังสอดคล้องกับการกล่าวอ้าง ของ Bruce E. Reynolds นักวิชาการตะวันตกที่ว่า การส่งกำลังเข้าสู่ประเทศไทยของญี่ปุ่นในวัน เปิดสงครามนั้น มองเป็นอย่างอื่นไม่ได้เลยนอกจากเป็นการรุกราน⁵

การเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับสถานะของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัย สงครามมหาเอเชียบูรพา โดยนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลให้ผู้วิจัย ตระหนักว่าภายใต้ภาวะของการเข้ามาควบคุมประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาควบคุม มีอำนาจเหนือและบังคับขอความร่วมมือในด้านต่าง ๆ จาก ฝ่ายไทย ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นมีความจำเป็นต้องใช้อำนาจของกองทัพในการบีบบังคับขอความร่วมมือ ทั้งทางด้านการเงิน การค้าและอุตสาหกรรม รวมทั้งทางด้านการทหารซึ่งถือเป็นความจำเป็น อันเร่งด่วนที่กองทัพญี่ปุ่นต้องรีบดำเนินการ ด้วยเหตุผลจากความสำคัญของไทยในฐานะเป็น จุดยุทธศาสตร์สำคัญที่สามารถขนส่งกำลังทหาร เสบียงอาหาร และอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อเป็นกำลังบำรุง ให้กองทัพญี่ปุ่นได้ทั้งในพม่าและมลายู จึงส่งผลให้กองทัพญี่ปุ่นซึ่งกำลังประสบปัญหาการขนส่ง กองกำลังทหารทางทะเลจากสิงคโปร์ไปยังพม่าที่ถูกโจมตีโดยการทิ้งระเบิดจากฝ่ายสัมพันธมิตร อย่างหนักต้องเร่งดำเนินแผนการเข้ามาควบคุมเส้นทางคมนาคมทางบกของไทยโดยเฉพาะในส่วน ของเส้นทางรถไฟนั้น กองทัพญี่ปุ่นได้เริ่มเข้ามาดำเนินการใน 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก การเข้ามา ควบคุมเส้นทางรถไฟของไทยทั้ง 3 สายหลักที่มีอยู่เดิม คือ สายเหนือ สายตะวันออก และสายใต้⁶ โดยกองทัพได้เข้ามาควบคุมการจัดขบวนรถไฟพิเศษเพื่อการขนส่งในราชการทหารของกองทัพ

³แลมสุข นุ่มนนท์, “รำลึกเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง” ใน ทศนะจากเวทีอภิปรายรำลึก 50 ปี ญี่ปุ่นบุกไทย วารสารร่วมพฤษ 10 : 2 กุมภาพันธ์ 2535 : 12.

⁴อ้างจาก พันโทหญิงนงลักษณ์ ลิมศิริ (ยศทหารในขณะนั้น), “นโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยในสงคราม เอเชียแปซิฟิก” ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “อันเนื่องด้วยสงครามสามชื่อ” กองประวัติศาสตร์ ส่วน การศึกษาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า นครนายก (18 สิงหาคม 2542). อ้างจากจุลสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กุมภาพันธ์ - เมษายน 2544) : 13.

⁵Bruce E. Reynolds, “Koukatsu Naru Shoukokugaiku. Gaiku” Takahashi (trans.) Gakkai Hen, Tokyo : Kinseisha, 1990, p.160. อ้างจาก พันโทหญิงนงลักษณ์ ลิมศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁶หจข., คค. 0202.9.7/1 โครงสร้างทางรถไฟแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2484.

ญี่ปุ่น โดยเฉพาะ ส่วนลักษณะที่สอง การเข้ามาสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่เพื่อเชื่อมเส้นทางขนส่งระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า ตามแผนการของกองทัพญี่ปุ่นในการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟของไทยดังกล่าวข้างต้นพบว่า ในส่วนของทางรถไฟสายใต้นั้น กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาดำเนินการทั้งสองลักษณะ นับตั้งแต่การเข้ามาควบคุมการจัดขบวนรถไฟพิเศษเพื่อการขนส่งในราชการทหารของกองทัพญี่ปุ่นบนเส้นทางรถไฟสายใต้ของไทยที่มีอยู่เดิม นับตั้งแต่สถานีธนบุรี (บางกอกน้อย) จากกรุงเทพฯ ลงไปยังนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช จนถึงสถานีป่าดงเบขาร์ในจังหวัดสงขลา⁷ (ดูภาคผนวก ก. แผนที่แสดงเส้นทางรถไฟสายใต้ ที่กองทัพญี่ปุ่นใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา) เพื่อใช้เป็นเส้นทางขนส่งกำลังบำรุงให้กับกองทัพญี่ปุ่นในมลายู อีกทั้งยังได้เข้ามาสร้างทางรถไฟสายใหม่เชื่อมต่อจากสถานีรถไฟสายใต้ที่มีอยู่เดิมไปยังประเทศพม่าถึง 2 เส้นทาง คือ 1. ทางรถไฟสายหนองปลาตูก-กาญจนบุรี-ทันบือช้ายัต (ทางรถไฟสายไทย-พม่า) สร้างเชื่อมต่อจากสถานีหนองปลาตูกในจังหวัดราชบุรีที่มีอยู่เดิมผ่านจังหวัดกาญจนบุรีไปยังเมืองทันบือช้ายัต (Thanbyuzayat) ในประเทศพม่า⁸ (ดูภาคผนวก ข. แผนที่แสดงเส้นทางรถไฟสายหนองปลาตูก-กาญจนบุรี) และ 2. ทางรถไฟสายชุมพร-กระบะบุรี (ทางรถไฟสายคอคอดกระ) สร้างเชื่อมต่อจากสถานีชุมพรที่มีอยู่เดิมไปยังสถานีกระบะบุรีในจังหวัดระนองเพื่อทำการขนส่งลงทางเรือต่อไปยังวิกตอเรียพอยต์ (Victoria Point) ในประเทศพม่า⁹ (ดูภาคผนวก ค. แผนที่แสดงเส้นทางรถไฟสายชุมพร-กระบะบุรี)

เมื่อได้สำรวจสภาพของประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมและการสร้างทางรถไฟทหารของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว ผู้วิจัยพบว่างานเขียนที่ให้ความสำคัญกับการอธิบายถึงการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟในประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่นยังมีจำนวนจำกัด โดยงานเขียนที่ผ่านมามีส่วนใหญ่อธิบายให้ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องราวของการสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่ โดยเฉพาะทางรถไฟสายไทย-พม่าเป็นหลัก กล่าวคือ ในช่วงแรกเป็นงานเขียนในรูปแบบของนวนิยายที่สำคัญได้แก่ งานเขียนเรื่อง “The Source of the River Kwai” ของ Pierre Boulle พ.ศ. 2509 (ค.ศ. 1966) งานเขียนเรื่อง “Miracle on the River Kwai” ของ

⁷ หจข., บก. สูงสุด 2.4.1.6/3 ตารางการใช้รถไฟกองทัพญี่ปุ่น ปี 2485 (21 ธ.ค. 2484 - 2 ธ.ค. 2485).

⁸ หจข., บก. สูงสุด 2.4.1.2/7 ข้อตกลงและข้อตกลงปลีกย่อยระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเรื่องการสร้างทางรถไฟสายหนองปลาตูก-กาญจนบุรี (31 พฤษภาคม 2486).

⁹ หจข., บก. สูงสุด 2.4.1.3/3 การทำข้อตกลงและข้อตกลงปลีกย่อยรถไฟทหารสายชุมพร-กระบะบุรี (10 พฤษภาคม 2486 - 18 กันยายน 2488).

* ผู้วิจัยจะพิมพ์ชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน ชื่องานเขียน รวมทั้งข้อความบางตอนด้วยตัวเข้ม เพื่อเป็นการเน้นให้มองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

Ernest Gordon พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) และงานเขียนเรื่อง “บันทึกสุดท้ายของทางรถไฟสายมรณะ” ของ สังคีต จันทนะโพธิ พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) ได้เรียบเรียงมาจากบันทึกของจอห์น โคสต์ ซึ่งเป็นหนึ่งในเชลยศึกสัมพันธมิตรที่รอดชีวิตภายหลังสงคราม อย่างไรก็ตามเนื้อหาของงานเขียนในรูปแบบของนวนิยายเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการสะท้อนให้เห็นภาพความทารุณโหดร้ายของทหารญี่ปุ่น ความเลวร้ายของธรรมชาติและโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนการขาดแคลนอาหาร ซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยล้มตายของเชลยศึกสัมพันธมิตรจำนวนมากมายจนกลายเป็นโศกนาฏกรรม ครั้งยิ่งใหญ่ที่นำไปสู่การขนานนามของทางรถไฟทหารของกองทัพญี่ปุ่นสายนี้ว่า “ทางรถไฟสายมรณะ” (The Death Railway)

ต่อมาในช่วงหลังเริ่มมีงานเขียนของนักวิชาการไทยที่เสนอเรื่องราวของทางรถไฟสายไทย-พม่า หรือทางรถไฟสายมรณะได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างทางรถไฟสายมรณะ : ผลกระทบต่อภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย” (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530) โดย ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา ได้นำเสนอเรื่องราวการดำเนินการสร้างทางรถไฟเพื่อเชื่อมระหว่างหนองปลาจุก จังหวัดราชบุรี กับเมืองทันบือซาฮัต (Thanbyuzayat) ในประเทศพม่า เป็นระยะทางยาว 415 กิโลเมตร โดยเน้นการอธิบายถึงการเจรจาทำข้อตกลงร่วมสร้างทางรถไฟทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่น การใช้แรงงานเชลยศึกสัมพันธมิตรและกรรมกรต่างด้าว รวมทั้งอธิบายถึงผลของการสร้างทางรถไฟที่มีต่อปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาการขาดแคลนสินค้า ปัญหาฝิ่นเถื่อน ปัญหาโรคระบาด และปัญหาอาชญากรรมที่มีต่อภูมิภาคตะวันตกเป็นสำคัญ

จากนั้นใน พ.ศ.2535 (ค.ศ.1992) นักวิชาการชาวอังกฤษ ได้นำเสนองานเขียนเรื่อง “The River Kwai : The Story of the Burma-Siam Railroad” โดย Clifford Kinvig ได้นำเสนอเรื่องราวของการใช้แรงงานเชลยศึกชาวดัช อังกฤษ และอเมริกัน รวมทั้งแรงงานพื้นเมืองในเอเชียที่เป็นชาวพม่า มลายู และอินเดียเข้ามาใช้ในการก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า หรือทางรถไฟสายมรณะ เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ของเชลยศึกสัมพันธมิตรและแรงงานพื้นเมือง ชาวเอเชียที่ต้องประสบปัญหาโรคภัยไข้เจ็บที่สำคัญคือ อหิวาตกโรค รวมทั้งปัญหาอันเกิดจากการถูกกดขี่และบีบบังคับจากทหารญี่ปุ่นให้เร่งสร้างทางรถไฟให้เสร็จตามกำหนดเวลา จากสภาพดังกล่าวได้นำไปสู่ความทุกข์ทรมานและความตายของเชลยศึกสัมพันธมิตร รวมทั้งแรงงานชาวพื้นเมืองจำนวนมาก

ต่อมาใน พ.ศ.2537 (ค.ศ.1994) โยชิกาวา โทชิฮารุ นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้เขียนหนังสือเรื่อง “ทางรถไฟสายไทย-พม่าในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา” เป็นภาษาญี่ปุ่น และใน พ.ศ.2538 (ค.ศ.1995) อาทร พึ่งธรรมสารและคณะได้แปลเป็นฉบับภาษาไทย เนื้อหาส่วนใหญ่ในงานเขียนเรื่องนี้ โยชิกาวาได้ให้ความสำคัญกับการกล่าวถึงการเข้ามาสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า (ทางรถไฟ

สายมรณะ) ของกองทัพญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา นับตั้งแต่การเจรจาข้อตกลงต่าง ๆ กับรัฐบาลไทย ความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพเรือไทยกับเชลยศึกสัมพันธมิตร และแรงงานที่เป็นชาวเอเชีย นอกจากนี้โยชิโกวยังได้กล่าวถึงทางรถไฟอีกสายหนึ่งที่กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาสร้างในช่วงเวลาใกล้เคียงกับทางรถไฟสายไทย-พม่า คือ ทางรถไฟสายชุมพร-กระบรี (ทางรถไฟสายคอคอดกระ) ซึ่งมีเนื้อหาโดยสังเขปเกี่ยวกับข้อตกลงในการก่อสร้าง กรรมกรสร้างทางรถไฟ แต่ทั้งนี้โยชิโกวได้แสดงความคิดเห็นว่า การก่อสร้างทางรถไฟสายนี้แทบจะไม่ได้มีการกล่าวขวัญถึงกันเลยในประเทศญี่ปุ่น มีแต่เอกสารของทางราชการฝ่ายไทยเท่านั้นที่บันทึกรายละเอียดในการก่อสร้างเอาไว้

หลังจากนั้นใน พ.ศ.2540 (ค.ศ.1997) ได้มีงานเขียนของนักวิชาการไทยที่น่าสนใจอีกเล่มหนึ่งของ พรณี บัวเล็ก เรื่อง “จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นกับพัฒนาการทุนนิยมไทย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1-2 (พ.ศ.2457-2484)” โดยพรณีพยายามนำเสนอภาพการขยายตัวของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพาว่าเป็นลักษณะของการขยายตัวของทุนนิยมโดยรัฐที่ใช้อำนาจของกองทัพญี่ปุ่นในการบีบบังคับขอความร่วมมือทางด้านการเงิน การค้า และอุตสาหกรรมจากประเทศไทย ซึ่งพรณีได้กล่าวถึงการสร้างทางรถไฟสายมรณะเป็นกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่น รัฐบาลไทยต้องทำหน้าที่จัดหาอุปกรณ์และกรรมกรในการก่อสร้างให้กับกองทัพญี่ปุ่นซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กองทัพญี่ปุ่นสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติของไทยได้อย่างสะดวก อีกทั้งยังนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างทุนนิยมโดยรัฐของญี่ปุ่นกับพ่อค้าท้องถิ่นอย่างกว้างขวางจนกลายเป็น “เศรษฐกิจสงคราม”

ภายหลังจากการสำรวจสถานภาพของงานเขียนที่ผ่านมาข้างต้น พร้อมทั้งการสำรวจหลักฐานจากเอกสารชั้นต้นของกองบัญชาการทหารสูงสุดในหอจดหมายเหตุแห่งชาติของไทยที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายเหนือ สายใต้ และสายตะวันออกของไทย รวมทั้งการสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่ของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้วผู้วิจัยพบว่าทางรถไฟสายใต้นับเป็นทางรถไฟสายสำคัญที่สุดที่กองทัพญี่ปุ่นได้ใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งกำลังทหาร เสบียงอาหาร และอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อเป็นกำลังบำรุงให้กับกองทัพญี่ปุ่นทั้งในพม่าและมลายูในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ดังนั้นการศึกษาในหัวข้อ “กองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้ของไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ระหว่าง พ.ศ.2484-2488” จึงเป็นประเด็นหนึ่งของการศึกษาที่ต้องการเสนอมุมมองเกี่ยวกับความสำคัญของทางรถไฟสายใต้ที่มีต่อการดำเนินนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ภายใต้นโยบายขยายอำนาจลงทางใต้ (Advance to the South) เพื่อสถาปนาวงศัโพบูลย์มหาเอเชียบูรพา (The Greater East Asia Co-Prosperty Sphere) ซึ่งการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนับเป็นการให้ความสำคัญกับการเลือกหน่วยการศึกษา (Unit of

Analysis) ที่เล็กลงในระดับจุลภาค (Micro) ทั้งนี้เพื่อสามารถที่จะอธิบายความสำคัญของทางรถไฟสายใต้ และการดำเนินนโยบายในการควบคุมทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่นในเชิงลึกได้มากขึ้น อีกทั้งยังมุ่งความสนใจในการอธิบายผลที่มีความรอบด้านมากขึ้น ทั้งในส่วนของผลที่มีต่อการปฏิบัติการทางการทหารของกองทัพญี่ปุ่น การดำเนินงานของกรมรถไฟไทย รวมทั้งผลกระทบที่มีต่อการดำรงชีวิตของราษฎรไทยในระดับท้องถิ่น โดยการอธิบายรายละเอียดในประเด็นต่าง ๆ ทั้งหมดข้างต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อการอธิบายประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาให้มีความลุ่มลึกและรอบด้านมากขึ้น

1.2 การทบทวนวรรณกรรม

ก่อนที่จะศึกษาและอธิบายรายละเอียดในหัวข้อ “กองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้ของไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484-2488” ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจสถานภาพของการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาที่ผ่านมา ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการมองเห็นแนวทางการศึกษาในประเด็นดังกล่าวให้ชัดเจนมากขึ้น โดยภายหลังจากการค้นคว้าและสำรวจงานเขียนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่มีพิมพ์เผยแพร่ในประเทศไทยพบว่างานเขียนส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่ได้จากการตีความตามหลักฐานโดยไม่อาศัยทฤษฎี (Empirical Study) ดังนั้นในที่นี้จึงจะเสนอรายละเอียดของงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นตามประเด็นสำคัญที่งานเขียนแต่ละเรื่องได้มุ่งเน้นอธิบายโดยสามารถแบ่งได้ 7 กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มผู้วิจัยจะยกตัวอย่างงานเขียนที่น่าสนใจของนักวิชาการไทย ญี่ปุ่น* และตะวันตกเท่าที่สามารถค้นคว้าได้ดังนี้

* ในระหว่างการสำรวจงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าฟังสัมมนาทางวิชาการที่จัดขึ้นโดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส ไทย กับงานค้นคว้าความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-ไทย สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2” ของ พันเอกหญิงนงลักษณ์ ลีมศิริ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2545 ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งการนำเสนอของพันเอกหญิงนงลักษณ์ ลีมศิริ ในครั้งนั้น ได้มีส่วนช่วยพัฒนาแนวทางการทบทวนวรรณกรรมของผู้วิจัยให้มีความรอบด้านมากยิ่งขึ้น จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์มา ณ ที่นี้ เป็นอย่างสูง

** สำหรับงานเขียนของนักวิชาการญี่ปุ่นที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างในที่นี้ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนที่มีการแปล และเรียบเรียงเป็นภาษาไทยแล้ว อย่างไรก็ตามมีงานเขียนภาษาญี่ปุ่นบางส่วนที่ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ของ Professor Yoshikawa Toshiharu จาก Osaka University of Foreign Studies และ Associate Professor Dr. Koizumi Junko จาก Tokyo University of Foreign Studies ช่วยส่งสำเนาเอกสารภาษาญี่ปุ่นมาให้ จึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทั้ง 2 ท่าน เป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยได้ดำเนินการแปลเฉพาะงานเขียนบางส่วนที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์โดยตรงเท่านั้น

กลุ่มที่ 1 : งานเขียนที่อธิบายสาเหตุปัจจัยของการส่งออกทัฟญี่ปุ่น เข้าสู่ประเทศไทย

งานเขียนของนักวิชาการไทยที่ผ่านมาไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการอธิบายสาเหตุปัจจัยของการส่งออกทัฟญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศไทยในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพามากนัก แต่มักจะให้ความสำคัญกับการอธิบายสาเหตุปัจจัยของการเข้าสู่สงครามของไทย โดยการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นมากกว่า ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำรายละเอียดไปกล่าวในกลุ่มที่ 2 อย่างไรก็ตามสำหรับการอธิบายสาเหตุปัจจัยของการส่งออกทัฟญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศไทยนั้นพบว่านักวิชาการไทยส่วนใหญ่จะอธิบายโดยเน้นภาพรวมของความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจของไทยที่มีต่อกองทัฟญี่ปุ่นอย่างกว้าง ๆ ดังตัวอย่างวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2482-2488)” ของ ธาณี สุขเกษม (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522) อธิบายความมุ่งหมายของการเข้าครอบครองดินแดนประเทศไทยของกองทัฟญี่ปุ่นที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก มีความมุ่งหมายทางด้านยุทธศาสตร์เนื่องจากประเทศไทยมีที่ตั้งเป็นศูนย์กลางของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการคมนาคมสะดวก มีทางรถไฟดี ถนนดี เหมาะแก่การเคลื่อนย้ายกำลังได้ง่าย ถ้าหากญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัฟในไทยแล้วก็จะใช้เป็นเส้นทางส่งออกทัฟไปโจมตีมลายู สิงคโปร์ และพม่าได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากดินแดนไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญ ประการที่สองคือความมุ่งหมายทางเศรษฐกิจเนื่องจากประเทศไทยมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งวัตถุดิบ ซึ่งญี่ปุ่นปรารถนาที่จะแสวงหาแหล่งอาหารสำหรับเลี้ยงกองทัฟญี่ปุ่น และยังต้องการข้าว ไม้สัก ยางและดีบุก อันเป็นทรัพยากรที่สำคัญของไทยอีกด้วย¹⁰

นอกจากนั้นในหนังสือเรื่อง “สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” ของ ทวี ธีระวงศ์เสรี พ.ศ. 2524 (ค.ศ. 1981) เป็นงานเขียนที่ใช้ข้อมูลส่วนใหญ่จากเอกสารญี่ปุ่น ได้กล่าวถึงความสำคัญของไทยที่มีต่อกองทัฟญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาในทำนองเดียวกันว่าประเทศไทยไม่ได้มีความสำคัญต่อแผนการรบของกองทัฟญี่ปุ่นเฉพาะในเรื่องของทำเลที่ตั้งเท่านั้น แต่กองทัฟญี่ปุ่นยังมีจุดมุ่งหมายที่จะสามารถใช้สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการทหาร การขนส่งคมนาคม ยุทธปัจจัย ตลอดจนการกู้เงินเพื่อใช้จ่ายทางการเงินในไทยด้วย โดยมีการตกลงในที่ประชุมเพื่อเตรียมทำสงครามของญี่ปุ่นว่า ญี่ปุ่นจะเคารพต่อบรรณภาพและอธิปไตยของไทย

¹⁰ ธาณี สุขเกษม, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2482-2488)” (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522), หน้า 25.

เพื่อเป็นการโน้มน้าวให้ไทยได้ยินยอมต่อข้อเสนอเหล่านี้ ซึ่งญี่ปุ่นจะเสนอสิ่งตอบแทนโดยอาจจะยกดินแดนบางส่วนของพม่าและมลายูให้ไทยด้วย¹¹

ส่วนในด้านงานเขียนของฝ่ายญี่ปุ่น ในเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่ามี การอธิบายถึงฐานะและความสำคัญของไทยในด้านยุทธศาสตร์และด้านเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับงานเขียนของนักวิชาการไทย แต่จะให้รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับแผนการของญี่ปุ่นที่มีต่อไทยได้ลึกซึ้งมากกว่า ดังตัวอย่างบทความที่เรียบเรียงมาจากคำให้การของผู้นำฝ่ายทหารบกของกองทัพญี่ปุ่น ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งได้มีการแปลเป็นภาษาไทยที่สำคัญ 2 บทความ ได้แก่ บทความแปลและเรียบเรียงเรื่อง “แผนการบุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรึจอมพล ป. พิบูลสงคราม” ของ พันเอกยะฮะระ ฮิโรมิชิ (Yahara Hiromichi) พ.ศ. 2529 (ค.ศ. 1986) อดีตผู้ช่วยทูตทหารบกประจำสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ และอดีตเสนาธิการทหารประจำกองทัพบกที่ 15 ของกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาได้กล่าวในคำให้การเมื่อเดือนพฤษภาคม 2499 (ค.ศ.1956) โดยกล่าวถึงความสำคัญของประเทศไทยและแผนการของกองทัพญี่ปุ่นไว้ว่า “...สำหรับไทย ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมีแผนการว่าญี่ปุ่นจะยกพลขึ้นบกโดยสันติเมื่อการประกาศสงครามมาถึง โดยจะใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งสนับสนุนเพื่อบุกรุกเข้าไปในมลายูและพม่าต่อไป เพราะฉะนั้นฝ่ายญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องเตรียมแผนการไว้ 2 กรณีคือ ถ้าหากประเทศไทยยินยอมให้ผ่านก็จะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประเทศไทย แต่ถ้าประเทศไทยไม่ยินยอมให้ผ่านก็จะต้องเตรียมกำลังทหารไว้สำหรับยกพลขึ้นบกและเมื่อยกพลขึ้นบกได้สำเร็จแล้ว ปัญหาคือจะทำอย่างไรให้ประเทศไทยเป็นแหล่งสนับสนุนต่อไปเพื่อบุกเข้าไปในพม่าและมลายู...”¹²

เช่นเดียวกันในบทความแปลและเรียบเรียงเรื่อง “เบื้องหลังการเข้าไปอย่างสันติของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย : ในช่วงต้นของการประกาศสงคราม (ธันวาคม 2484)” ของ พันโทคุชิเดะ มะซะโอะ (Kushida Masao) พ.ศ.2532 (ค.ศ.1989) อดีตเสนาธิการทหารบกประจำกองบัญชาการทหารสูงสุดประเทศญี่ปุ่น ซึ่งถูกส่งตัวเข้ามายังกรุงโซ่ง่อนเพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับกองทัพใหญ่ภาคพื้นทิศใต้ของญี่ปุ่น ได้กล่าวถึงความสำคัญของไทยทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการทหาร ด้านยุทธศาสตร์ที่มีต่อกองทัพญี่ปุ่นไว้ว่า “...ด้านเศรษฐกิจประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางการเกษตรกรรม โดยเฉพาะข้าวนั้นมีมากจนเปรียบประเทศไทยเป็นคลังข้าว

¹¹ทวี ธีระวงศ์เสรี, สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2524), หน้า 118-119.

¹²พันเอกยะฮะระ ฮิโรมิชิ, “แผนการบุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรึจอมพล ป. พิบูลสงคราม” แปลโดย มูราซึมา เออิจิ, เก็บความและเรียบเรียงโดยสรศักดิ์ งามจรรกุลกิจ, ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 7 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2529 : 85. (ในต้นฉบับของบทความฉบับนี้ใช้ชื่อผู้เขียนเป็น พันเอกยาสาระ ฮิโรมิชิ)

ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เลยก็ได้ เพราะฉะนั้นถ้าหากใครสามารถครอบครองทรัพยากรทางด้าน การเกษตรกรรมอันสมบูรณ์ดังกล่าวนี้ไว้ได้ ย่อมจะช่วยทำให้เขามีอำนาจและอิทธิพลในแถบเอเชีย ภาคใต้อยู่มาก ดังนั้นถ้าหากญี่ปุ่นคิดจะเปิดฉากประกาศสงครามและทำการสู้รบอยู่ในบริเวณเอเชีย ภาคใต้แล้ว ญี่ปุ่นจำเป็นต้องใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งเสบียงสำหรับการทำสงครามนี้โดยไม่มีปัญหา ส่วนทางด้านยุทธศาสตร์การทหาร ฐานะของประเทศไทยขณะนั้นมีลักษณะเป็นรัฐกันชนระหว่าง ญี่ปุ่นกับอังกฤษ แต่ถ้าหากเมื่อใดที่ญี่ปุ่นกับอังกฤษทำสงครามต่อกันขึ้นแล้ว เมื่อนั้นประเทศไทย ก็กลายเป็นทางผ่านของกลุ่มสงครามดังกล่าวนี้ไปโดยปริยาย ทั้งนี้เพราะเมื่อถึงเวลาที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องประกาศสงครามกับอังกฤษ ความสำเร็จของญี่ปุ่นในสมรภูมিরบสำคัญ ๆ ไม่ว่าจะอยู่ที่มาเลย์ก็ดี หรือพม่าก็ดี ล้วนขึ้นอยู่กับกรณีที่กองทหารญี่ปุ่นจะสามารถผ่านประเทศไทยอย่างสันติหรือไม่ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุด คือถ้าหากเงื่อนไขไม่ประสบความสำเร็จแล้ว โดยประเทศไทยกลายเป็น ประเทศศัตรูและพยายามขัดขวางต่อต้านญี่ปุ่นย่อมจะทำให้ยุทธวิธีและยุทธศาสตร์ทางการทหารของ ญี่ปุ่นล้มเหลวลงได้ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ฐานะของประเทศไทยมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด...”¹³

ในส่วนงานเขียนของนักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่มักจะอธิบายสาเหตุปัจจัยของการขยายตัวของกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย โดยให้ภาพรวมของสาเหตุปัจจัยในทำนองเดียวกันว่า การขยายตัวลงไปทางใต้ (Advance to the South) ของกองทัพญี่ปุ่นเป็นความพยายามของกองทัพในการปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจไปสู่การเป็นผู้นำ ในการควบคุมการค้า การลงทุน และการมีสิทธิพิเศษในการควบคุมทรัพยากรและวัตถุดิบแทนที่ มหาอำนาจตะวันตก อย่างไรก็ตามในส่วนของการอธิบายความสำคัญของไทยที่มีต่อกองทัพญี่ปุ่น ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาโดยเฉพาะนั้น นักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่เน้นการอธิบาย ความสำคัญเบื้องต้นของไทยในฐานะฐานปฏิบัติการทางการทหารเพื่อโจมตีพม่าและมลายูมากกว่า การอธิบายความสำคัญของการเข้ามาควบคุมทางเศรษฐกิจซึ่งถือเป็นเป้าหมายระยะยาวของ กองทัพญี่ปุ่น ดังในตัวอย่างวิทยานิพนธ์เรื่อง “**Japanese Economic Relations with Siam : Aspects of Their Historical Development 1884 to 1942**” ของ William L. Swan พ.ศ. 2529 (ค.ศ.1986) ได้ให้ความสำคัญกับการอธิบายถึงการเข้ามาเจรจาในทางลับของกองทัพญี่ปุ่นต่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อขอใช้สยามเป็นฐานปฏิบัติการแนวหลังสำหรับโจมตีพม่าและมลายู ส่วนความสำคัญของไทยในทางเศรษฐกิจซึ่งถือเป็นเป้าหมายระยะยาวนั้น กองทัพญี่ปุ่นปรารถนา

¹³ พันโทอุชิเดะ มะซะโอะ, “เบื้องหลังการเข้าไปอย่างสันติของกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย : ในช่วงต้นของการประกาศสงคราม (ธันวาคม 2484)” แปลและเรียบเรียงโดยมูราซึมา เออิจิ และสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา เมษายน 2532 : 75-76.

ที่จะเข้ามาควบคุมคีนุก และไม้สักของสยามแทนที่อังกฤษ¹⁴ นอกจากนั้นในบทความเรื่อง “**The Japanese Consulate in Songkhla, 1941**” ของ **William L. Swan** พ.ศ. 2526 (ค.ศ.1983) ยังได้กล่าวอ้างถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการจัดตั้งสถานกงสุลญี่ปุ่นประจำจังหวัดสงขลา ใน ค.ศ.1941 (พ.ศ.2484) ว่าเป็นก้าวสำคัญของการวางแผนในการโจมตีสิงคโปร์ โดยกองทัพญี่ปุ่นได้ใช้สถานกงสุลญี่ปุ่นประจำจังหวัดสงขลาของไทยเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข่าวสาร การเคลื่อนไหวของแหลมมลายู ซึ่งจะช่วยชี้นำการเตรียมการเพื่อการต่อสู้¹⁵

นอกจากนั้นยังมีงานเขียนของนักวิชาการตะวันตกที่กล่าวถึงความสำคัญของไทยที่มีต่อกองทัพญี่ปุ่นในฐานะเป็นทางผ่านและฐานปฏิบัติการทางการทหารเพื่อการโจมตีพม่าและมลายูที่น่าสนใจอีก 2 เรื่อง คือ บทความเรื่อง “**Aftermath of Alliance : The Wartime Legacy in Thai-Japanese Relations**” ของ **Bruce E. Reynolds** พ.ศ. 2533 (ค.ศ.1990) ได้กล่าวว่าเจ้าหน้าที่ไทยที่กรุงเทพฯ เกิดความเข้าใจผิดพลาดว่าญี่ปุ่นต้องการเพียง “ทางผ่านของกองทัพ” (Passage of Troops) เป็นการชั่วคราวในช่วงเวลาที่จำกัดเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วกองทัพญี่ปุ่นต้องการเข้ามาตั้งหลักเพื่ออยู่ทำสงครามต่อไป โดยญี่ปุ่นได้ยึดกิจการรถไฟของไทย และเตรียมการที่จะใช้ประเทศไทยเป็นฐานสำหรับโจมตีพม่าและมลายูต่อไป¹⁶ เช่นเดียวกันในหนังสือเรื่อง “**Thailand and Japan’s Southern Advance, 1940-1945**” ของ **Bruce E. Reynolds** พ.ศ. 2537 (ค.ศ.1994) เป็นงานเขียนอีกเรื่องหนึ่งที่ยังคงกล่าวถึงความสำคัญของไทยที่มีต่อกองทัพญี่ปุ่นว่า นอกจากกองทัพญี่ปุ่นมุ่งหวังที่จะใช้ไทยเป็นทางผ่านแล้วยังคาดหวังที่จะขอกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในกองทัพ และขอให้เส้นทางรถไฟเพื่อการขนส่งกำลังทหารและเสบียงอาหารให้กับกองทัพบกที่ 25 ของญี่ปุ่นที่กพลจันทน์บกที่ภาคใต้ของไทยอีกด้วย¹⁷

¹⁴William L. Swan, “**Japanese Economic Relations with Siam : Aspects of Their Historical Development 1884 to 1942**” (A Dissertation Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, Australian National University, 1986), pp.220-222.

¹⁵William L. Swan, “**The Japanese Consulate in Songkhla, 1941**” **Thammasat University Journal** Vol.16 No.2 March, 1983 : 93.

¹⁶Bruce E. Reynolds, “**Aftermath of Alliance : The Wartime Legacy in Thai-Japanese Relations**” **Journal of Southeast Asian Studies** Vol. XXI No.1 March, 1990 : 67.

¹⁷Bruce E. Reynolds, **Thailand and Japan’s Southern Advance, 1940-1945** (New York : St.Martin’s Press, 1994), pp.73-78.

กลุ่มที่ 2 : งานเขียนที่อธิบายการดำเนินนโยบายของไทยและญี่ปุ่น ในช่วงสงคราม มหาเอเชียบูรพา

งานเขียนประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงการดำเนินนโยบายของไทยและญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการอธิบายการดำเนินนโยบายของฝ่ายไทยเป็นหลัก ส่วนงานเขียนที่อธิบายถึงการดำเนินนโยบายของฝ่ายญี่ปุ่นมีค่อนข้างจำกัด อีกทั้งยังเป็นงานเขียนที่ให้ภาพรวมของนโยบายญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสำคัญ

สำหรับการอธิบายการดำเนินนโยบายของฝ่ายไทย จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า ปรากฏอยู่ในงานเขียนของนักวิชาการไทยและตะวันตก กล่าวคือ ในงานเขียนของนักวิชาการไทย เห็นได้จากการเสนอวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ที่เน้นการอธิบายถึงสาเหตุปัจจัยของการปรับเปลี่ยนนโยบายของไทยจากการรักษาความเป็นกลางในระหว่างสงคราม ปรับเปลี่ยนไปสู่การลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นเพื่อร่วมทำสงคราม (21 ธันวาคม 2484) และการประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา (25 มกราคม 2485) ซึ่งงานเขียนส่วนใหญ่ได้อธิบายการปรับเปลี่ยนนโยบายของไทยว่าเกิดจากสาเหตุปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก อธิบายสาเหตุปัจจัยจากการถูกบีบบังคับของกองทัพญี่ปุ่น ดังตัวอย่างวิทยานิพนธ์เรื่อง “สถานะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง” ของ อุบล จิระสวัสดิ์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517) “บทบาทของไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” ของ ดร.ณิ บุญภิบาล (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520) และ “นโยบายต่างประเทศของไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม” ของ สุเมธ สุจิตานนท์ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523) ต่างอธิบายสาเหตุปัจจัยของการปรับเปลี่ยนนโยบายของไทยในทำนองเดียวกันว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดคือไทยถูกบีบบังคับจากทหารญี่ปุ่น โดยญี่ปุ่นใช้กำลังทหารที่มีจำนวนมากและสมรรถภาพเหนือกว่า เข้ายุทธการในประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ซึ่งเป็นสาเหตุให้ไทยต้องยอมทำสนธิสัญญาทางทหารกับญี่ปุ่นในวันที่ 21 ธันวาคม 2484 เท่ากับความเป็นกลางของไทยได้หมดไป¹⁸ หลังจากความเป็นกลางของไทยถูกละเมิดแล้วไทยจำต้องสละความเป็นกลางโดยสิ้นเชิง โดยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่รัฐบาลในสมัยนั้นตัดสินใจประกาศสงครามก็เพื่อความอยู่รอดของประเทศ ในเวลานั้นกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและมีความระแวงไทยว่าจะไม่ร่วมมือด้วยจริง และอาจปลดอาวุธทหารไทยได้ในวินาทีใดวินาทีหนึ่ง ประเทศไทยเวลานั้นมีสภาพเหมือนถูกญี่ปุ่นยึดครองอยู่

¹⁸ดร.ณิ บุญภิบาล, “บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่สอง” (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), หน้า 481.

แล้วโดยปริยาย จึงจำต้องดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ โดยเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับสัมพันธมิตร¹⁹

ประการที่สอง อธิบายสาเหตุปัจจัยในการหวังผลประโยชน์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากชัยชนะของกองทัพญี่ปุ่น ดังในตัวอย่างวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-พ.ศ.2487)” ของ เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521) และ “ความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ.2484-2488)” ของ เรืออากาศเอกสมโชค สวัสดิรักษ์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524) ได้อธิบายสาเหตุปัจจัยของการปรับเปลี่ยนนโยบายของไทยในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว ได้อธิบายว่าพฤติกรรมของญี่ปุ่นในการรบด้านตะวันออกไกลในขณะนั้นย่อมเป็นประจักษ์แก่นานาชาติในโลกเป็นอย่างดีว่า ญี่ปุ่นมีอำนาจและอาณาภาพในการรบมากเพียงใด ด้วยความเก่งกล้าสามารถในการรบของญี่ปุ่นนี้เอง สันนิษฐานว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามคงมีแนวความคิดว่า ญี่ปุ่นจะต้องเป็นฝ่ายชนะในที่สุดจึงเป็นมูลเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงครามยินยอมร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์เพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลคณะราษฎรและประเทศชาติในอนาคต²⁰ เช่นเดียวกันเรืออากาศเอกสมโชค สวัสดิรักษ์ ได้อธิบายสาเหตุปัจจัยในเรื่องนี้ ในทำนองเดียวกันว่า ความจริงที่ปรากฏจากหลักฐานต่าง ๆ จะพบว่าเป็นความประสงค์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่จะเข้าร่วมรบเป็นพันธมิตรทางทหารญี่ปุ่น เนื่องจากคาดคะเนเหตุการณ์ว่าฝ่ายอักษะได้แก่เยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายชนะสงครามครั้งนี้ เมื่อฝ่ายอักษะชนะสงครามประเทศไทยในฐานะพันธมิตรก็จะได้รับประโยชน์ร่วมด้วยคือ จะได้รับดินแดนเดิมของไทยที่สูญเสียไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับคืน ต่อมา ในวันที่ 21 ธันวาคม 2484 รัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่นได้ลงนามร่วมกันในกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ในที่สุดเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 (ค.ศ.1942) รัฐบาลไทยได้ตัดสินใจประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และ

¹⁹สุเมธ สุจิตานนท์, “นโยบายต่างประเทศของไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม” (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523), หน้า 91.

²⁰เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-พ.ศ.2487)” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกสาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 279.

สหรัฐอเมริกา เพราะผู้นำของไทยเล็งผลเลิศว่าฝ่ายอักษะจะเป็นฝ่ายชนะสงครามค่อนข้างแน่นอน ดังนั้นไทยควรจะมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากชัยชนะของฝ่ายอักษะและญี่ปุ่นครั้งนี้ด้วย²¹

ส่วนในด้านงานเขียนของนักวิชาการตะวันตกเท่าที่ได้ทำการสำรวจพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการอธิบายในเชิงวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาว่า เป็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศสองด้านที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก ดังในตัวอย่างวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่อง **“Japanese’s Relations with Thailand : 1928-1941”** ของ **Thadeus E. Floods** (University of Washington, 1967) โดย Floods อธิบายถึงการดำเนินนโยบายของไทยว่าไม่ได้ยึดญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรเพียงประเทศเดียว แต่ได้มองหาทางหนีทีไล่โดยการพยายามขอความช่วยเหลือจากฝ่ายสัมพันธมิตรด้วย Floods จึงเรียกการดำเนินนโยบายของไทยในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่าเป็น “นโยบายต่างประเทศของสยามที่มีสองท่าที่ต่างกัน” (Two Dimensions in Siamese Foreign Policy) โดยมองว่าเป็นรูปแบบของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอดเป็นสำคัญ²² ทำนองเดียวกัน ในหนังสือเรื่อง **“Thailand and Japan’s Southern Advance, 1940-1945”** ของ **Bruce E. Reynolds** พ.ศ. 2537 (ค.ศ.1994) ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในลักษณะนโยบายคู่ตามลมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดที่ว่า “ไม่มีมิตรแท้แต่มีเพียงผลประโยชน์ที่ถาวร” โดย Reynolds เรียกการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในลักษณะดังกล่าวว่า “การทูตแบบตีสองหน้าอันซับซ้อนของไทย” (Thailand’s Complex Dual Diplomacy) ซึ่งเป็นการดำเนินนโยบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอดและเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติเช่นกัน²³

สำหรับการอธิบายถึงการดำเนินนโยบายของฝ่ายญี่ปุ่น จากการสำรวจพบว่ามีจำนวนจำกัด และเท่าที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นการอธิบายนโยบายโดยรวมของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และส่งผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายที่มีต่อไทยอย่างกว้าง ๆ ดังตัวอย่างหนังสือของนักวิชาการตะวันตกเรื่อง **“Japan’s New Order in East Asia : Its Rise and Fall, 1937-1945”** ของ **F.C. Jones** พ.ศ. 2497 (ค.ศ.1954) ได้กล่าวถึงนโยบายต่างประเทศโดยรวมของญี่ปุ่นในช่วงสงคราม

²¹เรืออากาศเอกสมโชค สวัสดิรักษ์ “ความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2482-2488)” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524) หน้า 186-187.

²²Thadeus E. Floods, , **“Japanese’s Relations with Thailand : 1928-1941”** (A Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy University of WASHINGTON, 1967), pp.747-750.

²³Bruce E. Reynolds, **Thailand and Japan’s Southern Advance, 1940-1945**, pp.236-237.

มหาเอเชียบูรพาว่า ญี่ปุ่นมีนโยบายต่างประเทศที่จะเป็นผู้นำในเอเชียทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ แดงการณของนโยบายฉบับนี้เรียกกันว่า “ลัทธิมอนโรของญี่ปุ่น” (Japan’s Monroe Doctrin) ซึ่งมีสาระสำคัญว่า เพื่อให้เอเชียเป็นคอนเอเชียทั้งหมด ญี่ปุ่นจะขับไล่อิทธิพลของชาติตะวันตก ออกจากเอเชียให้หมดแล้วสถาปนาวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพาขึ้นมา²⁴ อย่างไรก็ตามงานเขียนของนักวิชาการตะวันตกในช่วงหลังยังคงเน้นการอธิบายนโยบายโดยรวมของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกัน ดังตัวอย่างหนังสือเรื่อง “Japanese Imperialism 1894-1945” ของ W.G. Beasley, พ.ศ. 2528 (ค.ศ.1985) และ “Thailand and Japan’s Southern Advance, 1940-1945” ของ Bruce E. Reynolds พ.ศ. 2537 (ค.ศ.1994) ต่างก็ได้อธิบายนโยบายการขยายตัวลงทางใต้ของญี่ปุ่น (Japan’s Southern Advance) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสถาปนาวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา (The Greater East Asia Co-Prosperity Sphere) ขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรวมจีนและแมนจูเรียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กองทัพญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะดึงประเทศไทยเข้าร่วมวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพาเพื่อขอการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจและการทหารในการบุกเข้าไปยึดครองพม่าและมลายู

ส่วนงานเขียนของฝ่ายญี่ปุ่นที่อธิบายถึงการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อไทย เท่าที่พบเป็นเพียงการอธิบายอย่างสั้น ๆ ดังในตัวอย่างบทความแปลจากคำให้การเรื่อง “แผนการบุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรึจอมพล ป. พิบูลสงคราม” ของ พันเอกยะฮาระ อิโรมิชิ พ.ศ. 2499 (ค.ศ.1956) ได้กล่าวถึงนโยบายของญี่ปุ่นที่มีต่อไทยไว้ว่า สำหรับประเทศไทยญี่ปุ่นเตรียมการไว้ 2 กรณีคือ หากประเทศไทยยินยอมให้ผ่าน ญี่ปุ่นก็จะพยายามสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด แต่ถ้าประเทศไทยไม่ยินยอมญี่ปุ่นก็ต้องเตรียมกำลังทหารไว้สำหรับยกพลขึ้นบก²⁵

อย่างไรก็ดีในด้านงานเขียนของฝ่ายไทย มีงานเขียนของนักวิชาการไทย 2 ฉบับ ที่ได้ อธิบายถึงนโยบายของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศไทย ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาโดยตรง โดยบทความทั้งสองฉบับเขียนโดยพันเอกหญิงนงลักษณ์ ถิมศิริ ฉบับแรก ได้แก่ บทความเรื่อง “บันทึกสุจิตะมะ กับข้อมูลเรื่องนโยบายของญี่ปุ่นต่อไทย” พ.ศ. 2540 พันเอกหญิงนงลักษณ์ได้กล่าวถึงภูมิหลังของบันทึกดังกล่าวว่า ไม่ใช่เอกสารชั้นต้น แต่เป็นการบันทึกในชั้นที่ 2 ตามคำบอกของพลเอกสุจิตะมะ ฮาจิเมะ (Sugiyama Hajime) เสนาธิการทหารบกของกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา

²⁴Jones F.C. *Japan’s New Order in East Asia : Its Rise and Fall, 1937-1945* (London : Oxford University Press, 1954), p.21.

²⁵พันเอกยะฮาระ อิโรมิชิ, “แผนการบุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรึจอมพล ป. พิบูลสงคราม”, หน้า 85.

(3 ตุลาคม 1940-21 กุมภาพันธ์ 1944) ซึ่งเป็นการบันทึกอย่างละเอียด โดยมีพลเอกสุริยะมะเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้อง ต่อมาใน พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) กองบัญชาการเสนาธิการญี่ปุ่นได้นำเอกสารดังกล่าวมารวบรวมและได้จัดทำเป็นหนังสือชุด 2 เล่ม และเพื่อเป็นเกียรติแก่พลเอกสุริยะมะ สะจิมะ จึงตั้งชื่อหนังสือว่า "บันทึกสุริยะมะ" ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่การประชุมต่าง ๆ ตามลำดับเวลา²⁶ สำหรับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับไทยนั้น พันเอกหญิงนงลักษณ์ได้อธิบายไว้ว่า จะแทรกอยู่เป็นแห่ง ๆ ตามวาระการประชุมต่าง ๆ หรือในบางครั้งก็จะเป็นวาระที่เกี่ยวข้องกับไทยโดยตรง ข้อมูลเหล่านั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงเบื้องหลังความเป็นมาของนโยบาย แนวคิด ทศนคติที่ผู้นำญี่ปุ่นมีต่อไทย วิธีการพิจารณากำหนดนโยบาย ฯลฯ ซึ่งสามารถให้ภาพอีกมุมหนึ่งของประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ปี 1940 - 1944 จึงเป็นประโยชน์โดยตรงต่อผู้ที่สนใจเรื่องนโยบายที่ญี่ปุ่นมีต่อไทยในช่วงเวลาดังกล่าว²⁷ ทั้งนี้ พันเอกหญิงนงลักษณ์ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของบทความดังกล่าวว่า ผู้เขียนต้องการเขียนแนะนำหนังสือใหม่ที่คิดว่าน่าสนใจ สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยเท่านั้น การแปลจึงเลือกแปลบางส่วนในเล่มแรกที่เกี่ยวข้องกับ 3 ประเด็นสำคัญ คือ 1. การประชุมพิจารณาเพื่อเป็นตัวกลางไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศส 2. การประชุมพิจารณากำหนดมาตรการต่อไทยตามนโยบายขยายตัวลงสู่ภูมิภาคทางด้านใต้ 3. การประชุมพิจารณาทำที่ฝ้ายไทยมีต่อญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการแปลเก็บความ แต่พยายามรักษาคำและข้อความตามต้นฉบับเดิมไว้ และมีได้มีการวิเคราะห์หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมแต่อย่างใด เพียงแต่ได้อธิบายความเป็นมาของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องไว้ในเบื้องต้นเท่านั้น²⁸

สำหรับงานเขียนของพันเอกหญิงนงลักษณ์ ลิมศิริ อีกฉบับหนึ่งได้แก่ บทความเรื่อง "นโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยในสงครามเอเชียแปซิฟิก" พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) โดยบทความดังกล่าวได้ตีพิมพ์ถึง 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ในเอกสารการสัมมนาเรื่อง "อันเนื่องด้วยสงครามสามชื่อ" พ.ศ. 2542 ครั้งที่ 2 ในจุลสารไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2544 (ค.ศ. 2001) ได้กล่าวถึงแนวนโยบายและเป้าหมายที่ญี่ปุ่นมีต่อไทยว่า ไม่ได้แตกต่างจากที่ญี่ปุ่นมีต่อประเทศอื่น คือ มีนโยบายที่จะใช้กำลังอาวุธกับไทย รวมทั้งจะแทรกแซงภายในด้านต่าง ๆ ในฐานะที่เหนือกว่าคือ เป็นผู้ชี้นำสิ่งที่ต่างออกไป มาตรการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแนวนโยบายคือใช้ทั้งการทหารและการเจรจา หรือใช้ทั้งไม้อ่อนและไม่แข็ง ส่วนจะใช้วิธีใดอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ด้วย มาตรการดังกล่าว

²⁶ พันตรีหญิงนงลักษณ์ ลิมศิริ (ยศทหารในขณะนั้น), "บันทึกสุริยะมะกับข้อมูลเรื่องนโยบายของญี่ปุ่นต่อไทย" ใน เอกสารการประชุมทางวิชาการเรื่อง "หน้าประวัติศาสตร์ไทยจากเอกสารต่างประเทศ" ณ โรงแรมโซฟิเทล ราชา ออคิด ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น วันที่ 12-14 มิถุนายน 2540, หน้า 1-3.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-4.

ที่ค่อนข้างอ่อนปรนอมยอม ทำให้ภาพภายนอกที่ปรากฏเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยรอบ สถานการณ์ในไทยจึงไม่รุนแรงเท่ากับที่อื่น ๆ²⁹

กลุ่มที่ 3 : อธิบายฐานะของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงคราม มหาเอเชียบูรพา

จากการสำรวจงานเขียนที่มีการอธิบายถึงฐานะของความสัมพันธระหว่างไทยกับญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ในเบื้องต้นพบว่างานเขียนของนักวิชาการไทยได้ให้ความสำคัญของการอธิบายในประเด็นนี้มากกว่านักวิชาการญี่ปุ่นและตะวันตก ดังนั้นในที่นี้ผู้วิจัยจึงขอกกล่าวถึงทิศทางของการอธิบายประเด็นปัญหาเกี่ยวกับฐานะของความสัมพันธระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเฉพาะของนักวิชาการไทยเป็นหลัก โดยเริ่มต้นจากการนำเสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทเรื่อง “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2” ของ อุบล จิระสวัสดิ์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517) ได้กล่าวถึงฐานะของไทยในช่วงตลอดสมัยที่กองทัพญี่ปุ่นตั้งมั่นอยู่ว่ารัฐบาลไทยยังคงมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ในการปกครองและบริหารนโยบายภายในประเทศ ทั้งนี้เพราะมีกติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีสาระสำคัญตามข้อที่ 1 ว่า ประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยจะสถาปนาพันธไมตรีระหว่างกันและกัน ตามมูลฐานที่ต่างฝ่ายต่างเคารพเอกราชอธิปไตยแห่งกันและกัน³⁰

ต่อมาใน พ.ศ.2521 (ค.ศ.1978) แถมสุข นุ่มนนท์ ได้แสดงทัศนะทำนองเดียวกับวิทยานิพนธ์ข้างต้นไว้ในหนังสือเรื่อง “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” ความว่า ตลอดระยะเวลา 3 ปีกว่าที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในเมืองไทย (ธันวาคม 2484 – สิงหาคม 2488) รัฐบาลได้รักษาคำมั่นที่ให้ไว้กับประเทศไทยอย่างเคร่งครัด นั่นคือกติกาสัญญาที่ญี่ปุ่นจะเคารพอธิปไตยและศักดิ์ศรีของประเทศไทย จากหลักฐานต่าง ๆ ไม่ปรากฏว่าญี่ปุ่นได้เข้ายึดหรือเข้าควบคุมกองทัพหรือการบริหารของประเทศไทยเลย ทั้งญี่ปุ่นและไทยต่างถือตนเป็นมิตรประเทศที่เท่าเทียมกัน และให้ความเคารพกันและกันทั้งสองฝ่าย ญี่ปุ่นไม่เคยถือตนเป็นผู้ชนะหรือถือว่าไทยเป็นผู้แพ้

²⁹ พันโทหญิงนงลักษณ์ ลิ้มศิริ (ยศทหารในขณะนั้น), “นโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยในสงครามเอเชีย-แปซิฟิก” ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “อันเนื่องด้วยสงครามสามชื่อ” กองประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้านครนายก 18 สิงหาคม 2542. อ้างจาก จุลสารไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กุมภาพันธ์ - เมษายน 2544) : 21-22.

³⁰ อุบล จิระสวัสดิ์, “สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 368.

อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กองทัพไทยยังคงมีอิสระไม่ถูกญี่ปุ่นปกครอง กองทัพญี่ปุ่นในเมืองไทยเป็นเพียงกองทัพของผู้มาเยี่ยมเยียนเท่านั้น จริงอยู่แม้ว่าทหารญี่ปุ่นกับทหารไทยจะปะทะต่อสู้กันบ้างในบางกรณี แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการต่อสู้ถึงขั้นรุนแรงเหมือนในอีกหลาย ๆ ประเทศในเอเชีย³¹

อย่างไรก็ตามต่อมาใน พ.ศ.2522 แคมสุข นุ่มนนท์ ได้ตั้งข้อสังเกตใหม่ในบทความเรื่อง “ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” ความว่า เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สองอยู่ในฐานะ “มิตรที่เท่าเทียม” หรือ “เมืองขึ้นของญี่ปุ่น” ในภาวะสงครามกันแน่³² และ ใน พ.ศ.2525 ในบทความเรื่อง “ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เมืองมิตร หรือเมืองขึ้น” แคมสุข นุ่มนนท์ ได้อธิบายฐานะความเป็นมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่นใหม่ว่า “ข้อสรุปเดิมของผู้เขียนที่ว่า “จะตีขลุ่ยไปว่าญี่ปุ่นเข้ามาเป็นเจ้าครอบครองเมืองไม่ได้” นั้น ไม่เพียงแต่สะท้อนความตื่นตัวทางความคิดเท่านั้น แต่ยังเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ที่ยึดคติ “ชาตินิยม” อย่างปราศจากเหตุผลอีกด้วย ภาพที่ เคยปรากฏจะสว่างออกมาชี้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีลักษณะแห่ง “ความเป็นมิตร โดยที่ฝ่ายหนึ่งมีฐานะต่ำกว่า” กล่าวคือเป็นลักษณะอุปถัมภ์อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย และเมืองไทยในขณะนั้นตกอยู่ในฐานะเหมือนกับเมืองขึ้นอื่น ๆ ของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลของญี่ปุ่นมีต่อไทยในทางทหาร การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง จึงเกิดวิพากษ์วิจารณ์ฐานะความเป็นมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่นว่าไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน แต่เป็นพันธะที่คล้ายกับประเทศขณะสงครามกับผู้แพ้สงคราม โดยรัฐบาลไทยไม่มีอิทธิพลต่อต้านแรงกดดันและอำนาจการครอบครองของญี่ปุ่นได้เลย”³³ จากนั้นใน พ.ศ.2534 แคมสุข นุ่มนนท์ ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมโดยกล่าวขำขันเวทีกาโรกิปราย “รำลึก 50 ปีญี่ปุ่นบุกไทย” ความว่า “ในช่วง 4 ปีระหว่าง 2484 ถึงปลายปี จนกระทั่งปี 2488 ไทยอยู่ในภาวะที่ลำบากอย่างยิ่ง ภาวะที่คิดว่าตกเป็นเมืองขึ้นของญี่ปุ่นทั้งในทางทหาร ทั้งในทางเศรษฐกิจ ทางวัฒนธรรม คือญี่ปุ่นกลืนกินเราอย่างสุภาพเรียบร้อย และเราก็นุ่มนวลแก้ตัวทีหลังว่าไม่ใช่”³⁴

³¹แคมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2521), หน้า 282.

³²แคมสุข นุ่มนนท์, “ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” ใน *พินอดีต* หน้า 170.

³³แคมสุข นุ่มนนท์, “ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เมืองมิตรหรือเมืองขึ้น” ใน *เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา* ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (สิงหาคม 2525) : 85-123 อ้างจาก แคมสุข นุ่มนนท์, “ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เมืองมิตรหรือเมืองขึ้น” ใน *การทูตไทยสมัยรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 32.

³⁴แคมสุข นุ่มนนท์, “รำลึกเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2” ใน *รำลึก 50 ปี ญี่ปุ่นบุกไทย* หน้า 12.

อย่างไรก็ตามทัศนะของนักวิชาการญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ แม้ว่าไม่ได้กล่าวถึงฐานะของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น โดยตรงก็ตาม แต่ยังมีนักวิชาการญี่ปุ่นได้วิพากษ์วิจารณ์ลักษณะความสัมพันธ์อย่างตรงไปตรงมา ดังในตัวอย่างของโยชิคาว่า โทชิฮารุ นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับการเข้ามาควบคุมประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ในแนวทางที่สอดคล้องกับ แคมสซุ นูมนนท์ ความว่า “การที่กองทัพญี่ปุ่นส่งกำลังเข้ามายังไทยเมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 8 ธันวาคม 2484 แม้จะมีการพยายามเจรจากัน แต่เหตุการณ์ในวันนั้นพูดได้สถานเดียวว่าเป็นการใช้อำนาจของทหารเข้ามาข่มขู่โดยของไทย”³⁵ และต่อมาใน พ.ศ.2540 โยชิคาว่า ยังได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมไว้ในบทความภาษาญี่ปุ่นเรื่อง “Nichi-Tai Doumeika no Tai-Chuutongun” (“กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยภายใต้การเป็นพันธมิตรญี่ปุ่น-ไทย”) พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นบทความที่โยชิคาว่า ได้เรียบเรียงมาจากส่วนหนึ่งของบันทึกความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาของพลโทนาคามูระ อาเคโตะ (Nakamura Aketo) อดีตผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ความว่า ตามความคิดของฝ่ายญี่ปุ่นเกี่ยวกับเรื่องความร่วมมือในการรบนั้น หมายถึง กองทัพญี่ปุ่นมีสิทธิขึ้นากองทัพไทยได้ตามสถานการณ์ที่ญี่ปุ่นต้องการ ซึ่งเท่ากับกองทัพไทยจะต้องอยู่ภายใต้การชี้นำของกองทัพญี่ปุ่นนั่นเอง แต่เพื่อเป็นการให้เกิดริเดแก่กองทัพไทยจึงเลือกใช้คำว่า “ความร่วมมือ”³⁶

กลุ่มที่ 4 : อธิบายถึงบทบาทของขบวนการเสรีไทยต่อการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

จากการสำรวจงานเขียนที่อธิบายถึงบทบาทของขบวนการเสรีไทยต่อการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา พบว่างานเขียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการอธิบายขบวนการเสรีไทยในฐานะของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น โดยมุ่งเน้นอธิบายถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนไทย 3 กลุ่มที่ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่น ได้แก่ กลุ่มคนไทยภายในประเทศที่มีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการเป็นแกนนำ กลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของ ม.ร.ว.เสนีย์

³⁵อ้างจากพันโทหญิงนงลักษณ์ ลิ้มศิริ, “นโยบายของญี่ปุ่นต่อไทยในสงครามเอเชียแปซิฟิก”, หน้า 13.

³⁶Yoshikawa Toshiharu, “Nischi-Tai Doumeika no Tai-Chuutongun” (“กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยภายใต้การเป็นพันธมิตรญี่ปุ่น-ไทย”), in Kurazawa Aiko (editor). *Tounan Ajiashi no Naka no Nihon Senryou*. (การยึดครองของญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) Tokyo : Waseda Daigaku Shyuppanbu, 1998, p.420. อ้างจาก โยชิคาว่า โทชิฮารุ “กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยภายใต้การเป็นพันธมิตรญี่ปุ่น-ไทย”, แปลโดย นิภาพร รัชตพัฒนากุล, เรียบเรียงโดย พวงทิพย์ เกียรติสทกุล, วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 21-22 ฉบับที่ 3, 2544-2545 : 200-201.

ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. และกลุ่มคนไทยในอังกฤษที่มีกลุ่มนักเรียนไทยในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง อย่างไรก็ตามการสำรวจผู้วิจัยยังพบว่างานเขียนของกลุ่มนักวิชาการไทยได้ให้ความสำคัญกับการอธิบายถึงบทบาทของขบวนการเสรีไทยมากกว่านักวิชาการกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอทิศทางของการอธิบายบทบาทของขบวนการเสรีไทยต่อการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น จากงานเขียนของนักวิชาการไทยเป็นหลัก โดยจะกล่าวถึงงานเขียนของนักวิชาการตะวันตกและญี่ปุ่นเป็นส่วนประกอบดังนี้

งานเขียนของนักวิชาการไทยที่ผ่านมาส่วนใหญ่ได้อธิบายขบวนการเสรีไทยว่าเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยได้เน้นการอธิบายถึงกิจกรรมการต่อต้านญี่ปุ่นของแต่ละกลุ่ม จนท้ายสุดได้รวมเป็นขบวนการเดียวกันเรียกชื่อว่า “ขบวนการเสรีไทย” ดังตัวอย่างการอธิบายของ แลมสุข นุ่มนนท์ ในหนังสือเรื่อง “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2” (พ.ศ.2521) ความว่า ตลอดระยะเวลาที่ทหารญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย คนไทยได้ก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นทั้งในประเทศและนอกประเทศ ถ้าจะแบ่งช่วงของการต่อต้านก็แบ่งได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรก ตั้งแต่ญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 จนถึงสิงหาคม 2487 (ค.ศ.1944) ซึ่งเป็นระยะที่คนไทยภายในประเทศคนไทยในอเมริกาและในอังกฤษก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นในประเทศนั้น ๆ และดำเนินงานแบบต่างคนต่างทำไม่ร่วมมือกัน ส่วนในระยะที่ 2 เป็นตอนระหว่างเดือนสิงหาคม 2487 (ค.ศ.1944) ถึงเดือนสิงหาคม 2488 (ค.ศ.1945) เมื่อขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเข้ามาร่วมมือประสานงานกัน ดำเนินการทำลายล้างญี่ปุ่น โดยมี ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้า ขบวนการนี้ใช้ชื่อว่า “ขบวนการเสรีไทย”³⁷

เช่นเดียวกันต่อมาใน พ.ศ.2524 เรืออากาศเอกสมโชค สวัสดิรักษ์ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ.2484-2488” (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524) โดยได้อธิบายถึงกำเนิดและการดำเนินการของขบวนการเสรีไทยในแนวทางเดียวกับแลมสุข นุ่มนนท์ ความว่า หลังจากที่รัฐบาลไทยยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านดินแดนไทยแล้ว รัฐบาลไทยก็ได้เปลี่ยนนโยบายเป็นพันธมิตรทางการทหารเพื่อร่วมรบรุกและป้องกันตนเองกับญี่ปุ่น ต่อมาเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 รัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา เป็นเหตุให้บุคคลกลุ่มหนึ่งริเริ่มการเคลื่อนไหวต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นและคัดค้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งภายในและภายนอกประเทศ กลุ่มบุคคลดังกล่าวคือ “ขบวนการ

³⁷แลมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, พิมพ์ครั้งที่ 1 หน้า 111-112.

เสรีไทย” (Free Thai Movement) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาเอกราชของไทยและช่วยให้ประเทศรอดพ้นจากความหายนะในกรณีที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ชัยชนะในสงคราม³⁸

จากนั้นใน พ.ศ.2525 (ค.ศ.1982) อัญชลี สุขดี ได้นำเสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2488)” (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งอธิบายถึงการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ของไทย โดยเฉพาะ โดยพิจารณาทั้งในแง่ของการก่อกำเนิด การเคลื่อนไหวดำเนินการ และผลของการปฏิบัติการดังกล่าวที่มีต่อประเทศไทยภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลง ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ขยายรายละเอียดให้เห็นถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของการดำเนินงานร่วมมือระหว่างขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยหรือขบวนการเสรีไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตรมากขึ้น นับตั้งแต่การดำเนินงานในลักษณะทางการทูต โดยการส่งผู้แทนไปยังประเทศจีน สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ ตลอดจนการดำเนินงานในด้านการทำสงคราม โดยการฝึกการใช้อาวุธ การสร้างสนามบินลับ และการวางแผนด้านยุทธศาสตร์ร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร และท้ายสุดได้อธิบายให้เห็นรายละเอียดของผลการปฏิบัติงานของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ส่งผลสำคัญให้ไทยรอดพ้นจากสถานะของประเทศแพ้สงคราม³⁹

อย่างไรก็ดีต่อมาในเดือนเมษายน 2531 (ค.ศ.1988) สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ ระหว่าง พ.ศ.2481-2492” (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531) และต่อมาในเดือนมกราคม 2532 ทางสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ตีพิมพ์ออกเผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือ โดยลักษณะเด่นของงานเขียนฉบับนี้อยู่ที่การนำเสนอมุมมองใหม่ที่ทวนกระแสกับงานเขียนอื่นๆ ที่ผ่านมากล่าวคือ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ได้พยายามแสดงให้เห็นว่าโดยเนื้อแท้ของขบวนการเสรีไทย คือเรื่องราวของความขัดแย้งทางการเมืองภายในของไทยที่ก่อตัวมานับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 (ค.ศ.1932) ดังนั้นการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยจึงมิใช่เพียงขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการต่อสู้ทางการเมืองภายในของไทยเองด้วย ทั้งนี้ระหว่างพวกนิยมเจ้ากับคณะราษฎร และภายในคณะราษฎรหรือกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ระหว่างฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามกับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ โดยการต่อสู้ดังกล่าวนี้มีผลสำคัญทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง

³⁸เรืออากาศเอกสมโชค สวัสดิศรีรักษ์, “ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ.2484-2488”, หน้า 171-172.

³⁹อัญชลี สุขดี, “ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2488)” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า ง-ฉ และ หน้า 1-2.

ทางการเมืองภายในของไทยอย่างน้อยถึงปี พ.ศ.2492 (ค.ศ.1949) ซึ่งฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ถูกคณะรัฐประหารกวาดล้างและทำลายอย่างรุนแรง จนต้องหลบหนาทบทางการเมืองลง และถือได้ว่าเป็นจุดสลายตัวของขบวนการเสรีไทย⁴⁰

ต่อมาใน พ.ศ.2543 (ค.ศ.2000) สุพจน์ ด้านตระกูล ได้เขียนหนังสือเรื่อง **ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและการต่อต้านญี่ปุ่น** ขึ้นมาเพื่อโต้แย้งวิทยานิพนธ์ของสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ว่าเป็นงานเขียนที่บิดเบือนประวัติศาสตร์ของขบวนการเสรีไทย โดยสุพจน์ ด้านตระกูล ปฏิเสธคำอธิบายของสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ อย่างชัดเจน ความว่า **ความขัดแย้งทางการเมืองภายใน ระหว่างท่านปรีดีฯ กับจอมพล ป.ฯ อันเป็นความขัดแย้งทางความคิดเห็น ไม่ใช่ความขัดแย้งทางผลประโยชน์หรือชนชั้นที่จะต้องโค่นล้มกัน เป็นความขัดแย้งที่มีอยู่ภายในวงจำกัด จึงไม่ใช่และไม่ใช่มูลเหตุของการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อโค่นล้มจอมพล ป.** แต่ก็เป็นการโค่นล้มเพื่อบรรลุมวลวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติภารกิจของขบวนการเสรีไทยและเป็นการโค่นล้มตามวิถีทางประชาธิปไตย การโค่นล้มจอมพล ป. ในระหว่างสงครามจึงเป็นการโค่นล้มอันเนื่องมาจากความขัดแย้งภายนอกคือสงครามโลกไม่ใช่ความขัดแย้งภายในเป็นต้นเหตุ ดังที่สรศักดิ์ฯ นำมากล่าวอย่างไร้เดียงสา⁴¹ ทั้งนี้ สุพจน์ ด้านตระกูล ยังได้สรุปเพิ่มเติมว่า การเกิดขึ้นของขบวนการเสรีไทยเพราะด้วยความรักชาติ เพราะญี่ปุ่นบุกประเทศไทย อันเป็นปัญหาความขัดแย้งสากลไม่ใช่เป็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ⁴²

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจงานเขียนที่อธิบายถึงบทบาทของขบวนการเสรีไทยต่อการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นของกลุ่มนักวิชาการตะวันตกและญี่ปุ่น พบว่ามีนักวิชาการต่างชาติบางท่านที่ให้ความสนใจในการอธิบายประเด็นดังกล่าว ตัวอย่างสำคัญได้แก่ **John B. Haseman** จากงานเขียนเรื่อง **“The Thai Resistance Movement during the Second World War”** พ.ศ. 2521 (ค.ศ.1978) Haseman ซึ่งเป็นนักวิชาการชาวอเมริกันที่ให้ความสนใจในการอธิบายขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทย ได้อธิบายว่าการดำเนินงานของขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และไทย เป็นการดำเนินงานขององค์กรทางการเมืองของไทยที่มีลักษณะเฉพาะ อันประกอบด้วยสมาชิกจาก

⁴⁰ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ ระหว่าง พ.ศ.2481-2492” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531) อ้างจาก สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, เรื่องเดียวกัน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 2 และ 329.

⁴¹ สุพจน์ ด้านตระกูล, ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและการต่อต้านญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 29.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

ฝ่ายรัฐบาล พรรคการเมือง และขบวนการใต้ดินที่มีจำนวนพลพรรครวมถึง 50,000-90,000 คน ได้ร่วมกันดำเนินการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2⁴³

ส่วนงานเขียนของฝ่ายญี่ปุ่นที่อธิบายถึงบทบาทของขบวนการเสรีไทยต่อการเข้ามาของ กองทัพญี่ปุ่น พบว่ามีงานเขียนที่เป็นบันทึกความทรงจำของพลโทนาทามูระ อาเคโตะ เรื่อง “บันทึกของผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2” (พ.ศ. 2501) แปลโดย มูราซึมา เออิจิ และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ พ.ศ. 2534 โดยพลโทนาทามูระได้กล่าวว่า ในกรณีของประเทศไทยมีกิจกรรมใต้ดินและการจัดตั้งองค์กรลับที่ค่อนข้างซับซ้อนมาก แต่ฝ่ายญี่ปุ่นไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถตอบโต้การสืบราชการลับของฝ่ายสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โดยวิธีการปกติธรรมดาได้ และเมื่อกลางแพ้ของฝ่ายทหารญี่ปุ่นมีเพิ่มมากขึ้นทุกที ปัญหาทางใต้ดินของข้าศึกได้กลายมาเป็นปัญหาหนัก จนเมื่อถึงยามวิกฤตที่จำเป็นต้องใช้กำลังทหาร ก็พอดีที่สงครามได้ปิดฉาก⁴⁴

กลุ่มที่ 5 : อธิบายถึงบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

จากการสำรวจพบว่าม้งงานเขียนที่อธิบายถึงบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นจำนวนมาก แต่งานเขียนบางส่วนไม่ได้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นโดยตรง ดังนั้นในที่นี้ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างเฉพาะงานเขียนที่อธิบายถึงบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการเข้ามาควบคุมประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่นโดยตรงเท่านั้น

งานเขียนของนักวิชาการไทยส่วนใหญ่จะเน้นการอธิบายถึงความถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการตัดสินใจเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางการทหารกับกองทัพญี่ปุ่น และการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ดังตัวอย่างงานเขียนของ พลเอกเนตร เชมะโยธิน เรื่อง “งานใต้ดินของพันเอกโยธี” พ.ศ.2500 (ค.ศ. 1957) โดยพลเอกเนตร เชมะโยธิน ได้เขียนถึงตำแหน่งและหน้าที่ของตนเองในฐานะหัวหน้าแผนกที่ 3 กองบัญชาการกองทัพบกสนาม และเป็นผู้ได้รับมอบหมายหน้าที่พิเศษจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ปฏิบัติ “งานใต้ดิน” ติดต่อกับผู้บัญชาการกองพลที่ 93 ซึ่งเป็นผู้แทนของจอมพลเจียงไคเช็คของจีน โดยในหนังสือฉบับนี้พยายาม

⁴³ John B. Haseman, *The Thai Resistance Movement during the Second World War* (Northern Illinois University : Center for Southeast Asian Studies, 1978), p.126, 152.

⁴⁴ พลโทนาทามูระ อาเคโตะ, บันทึกของผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2. แปลโดย มูราซึมา เออิจิ และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 126-133.

อธิบายให้เห็นว่า การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุดของประเทศไทยต้องร่วมมือเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นนั้น เนื่องด้วยความจำใจและสถานการณ์บังคับ และเพื่อบรรเทาความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติและประชาชน อีกทั้งในขณะนั้นไทยเป็นประเทศเล็กที่ไม่สามารถป้องกันตนเองได้ เมื่อถูกชาติใหญ่รุกรานและขอความช่วยเหลือไปทางฝ่ายสัมพันธมิตรแต่ได้รับคำตอบว่า “ให้ช่วยตนเอง” เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำอย่างไร ต่อผู้รุกรานเพื่อรักษาความเป็นกลางไปจนนาทีสุดท้ายเช่นนั้นหรือ? นั่นคือความพินาศย่อยยับทั้งด้านทรัพย์สินและชีวิตของทหารและประชาชนคนไทยทั้งชาติ การกระทำเช่นนั้นเราอาจได้รับคำสรรเสริญว่าซื่อตรงต่ออุดมคติในการรักษาความเป็นกลาง แต่คำสรรเสริญยอนั้นคุ้มกับความเสียหายที่คนไทยจะได้รับแล้วหรือ?⁴⁵ พลเอกเนตร เขมะโยธินยังได้กล่าวเพิ่มเติมถึงงานใต้ดินของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าในขณะที่ไทยยอมเป็นพันธมิตรทางการทหารกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาอยู่นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นหัวหน้ารัฐบาลยังวางแผนการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างเงียบ ๆ และปกปิด เช่น แผนการย้ายเมืองหลวงไปอยู่เพชรบูรณ์ ความจริงคือแผนยุทธการทางทหารที่จะใช้เพชรบูรณ์เป็นป้อมปราการต่อสู้กับศัตรู⁴⁶ รวมทั้งยังได้ดำเนินงานใต้ดิน โดยการจัดตั้งคณะปฏิบัติงานพิเศษเพื่อดำเนินการติดต่อกับกองพลที่ 93 ของจอมพลเจียงไคเช็ค ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่นที่ต้องปกปิดเป็นความลับ⁴⁷ นอกจากนั้นในหนังสือเรื่อง “ชีวิตนายพล” งานเขียนอีกฉบับหนึ่งของ พลเอกเนตร เขมะโยธิน พ.ศ.2500 ได้กล่าวให้เห็นถึงบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการดำเนินงานใต้ดินเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นร่วมกับจอมพลเจียงไคเช็คของจีน โดยพลเอกเนตร เขมะโยธินเป็นผู้หนึ่งซึ่งได้รับหน้าที่ปฏิบัติงานพิเศษดังกล่าว⁴⁸

งานเขียนของฝ่ายไทยอีกฉบับหนึ่งที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับกองทัพญี่ปุ่นว่าเป็นการดำเนินงานที่ถูกต้องเหมาะสมได้แก่งานเขียนเรื่อง “จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1” ของ อนันต์ พิบูลสงคราม พ.ศ.2518 (ค.ศ. 1975) บุตรชายคนโตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า อันตรายในคราวนี้เป็นภัยอันตรายที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากญี่ปุ่นบุกรุกเข้ามาในประเทศไทย และเราไม่มีกำลังมหาศาลที่จะป้องกันมิให้ญี่ปุ่นอย่างเข้ามาในประเทศไทยได้ ซึ่งทุกคนจะต้องเข้าใจเช่นนั้น แม้แต่เซอร์ครอสบี้ อดีตเอกอัครราชทูตอังกฤษก็ได้เขียนไว้ในหนังสือ “สยามทางแยก” นั้นแล้วว่า ไทยมีกำลังต่อสู้

⁴⁵ พลเอกเนตร เขมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยธี พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2510), หน้า 9 และ 19.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-26.

⁴⁸ พลเอกเนตร เขมะโยธิน, ชีวิตนายพล พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2510).

นิตเดียว ไม่สามารถป้องกันญี่ปุ่นมิให้บุกรุกประเทศได้ ซ้ำยังไม่มีประเทศพันธมิตรอื่นช่วยเหลือด้วย อังกฤษเองรับว่ามีได้ให้ความช่วยเหลือในการป้องกันประเทศจากการบุกรุกของญี่ปุ่นคราวนี้ ฉะนั้น ยังมีเหลือวิธีเลือกในการป้องกันประเทศก็คือยอมรับข้อเสนอบังคับของญี่ปุ่นไปก่อน ซึ่งเป็นหนทางป้องกันประเทศมิให้ญี่ปุ่นทำภัยอันตรายแก่ประเทศไทยได้ แล้วหาทางจับไล่ญี่ปุ่นจากประเทศไทย ภายหลังในเวลาที่เหมาะสมและโอกาสที่เหมาะสมตามหลักการยุทธศาสตร์ ดังที่ได้ปฏิบัติมาเป็นลำดับ คือเมื่อญี่ปุ่นยังแข็งแรงอยู่เราทำการขัดขวางรอนกำลัง ที่สุดเมื่อเห็นญี่ปุ่นอ่อนกำลังก็จับไล่ด้วยการรบให้พ้นประเทศไป โดยประสานงานกับทางสหประชาชาติ ด้วยวิธีนี้จึงเป็นบุญที่ประเทศไทย กระทบกระเทือนจากสงครามน้อยที่สุด ฉะนั้นจึงนับว่าการทำไปนั้นเป็นการถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ เป็นหลักบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรี อันทำให้ประเทศไทยพ้นจากภัยอันตรายบัดนี้⁴⁹ และที่สำคัญในตอนท้าย อนันต์ พิบูลสงคราม ได้สรุปเพิ่มเติมว่า ในการตกลงใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามตามมติของคณะรัฐมนตรีให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านไปเมื่อเช้า 8 ธันวาคม 2484 นั้น ย่อมไม่มีใครปฏิเสธได้เลยว่าเป็นความสำเร็จอันใหญ่หลวงในชีวิตของท่านอีกครั้งหนึ่ง เป็นผลให้ เอกราชและอธิปไตยของชาติยังได้รับการเคารพอย่างเต็ม⁵⁰

ในทางตรงกันข้ามมีงานเขียนของฝ่ายไทยอีกส่วนหนึ่งที่แสดงทัศนคติถึงความไม่ถูกต้องของการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการเข้าร่วมสงครามกับกองทัพญี่ปุ่น ได้แก่ งานเขียนเรื่อง “นายปรีดี พนมยงค์ เล่าเรื่องขบวนการเสรีไทย” โดย สุพจน์ ด้านตระกูล พ.ศ.2520 (ค.ศ. 1977) เป็นผู้รวบรวมข้อเขียนของปรีดี พนมยงค์ (ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และเป็นหนึ่งในผู้เข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรียามฉุกเฉิน เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484) ซึ่งปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงทัศนคติไว้ว่าเหตุผลประการหนึ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามและผู้ติดตามยกขึ้นมาอ้าง ในการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นำประเทศเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง ก็เพราะว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับศาสน์จากเซอร์ซิลล์ นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ในขณะนั้นฉบับหนึ่งใจความว่า “ถ้าประเทศไทยถูกญี่ปุ่นโจมตีก็ขอให้ช่วยตัวเอง” จอมพล ป. พิบูลสงคราม อ้างว่าศาสน์ของเซอร์ซิลล์ดังกล่าวเท่ากับบอกปิดความช่วยเหลือไทย ไทยจึงต้องเข้าร่วมกับญี่ปุ่นเพราะไม่มีทางเลือก ซึ่งปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงความคิดเห็นกับข้ออ้างดังกล่าวว่า ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในศาสน์ของเซอร์ซิลล์นั้น ไม่ได้กล่าวอย่างที่จอมพล ป. พิบูลสงครามและผู้ติดตามกล่าวอ้าง แต่ศาสน์ฉบับดังกล่าวใช้คำว่า “Defend Yourself” ไม่ใช่ “Help Yourself” อีกทั้งยังมีประโยคต่อท้ายเพิ่มเติมว่า “การรักษาไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ของประเทศไทย

⁴⁹อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มนตรี, 2518), หน้า 186-187.

⁵⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 187.

เป็นประโยชน์ของบริติชและเราจะถือว่าการโจมตีต่อท่านนั้นเหมือนการโจมตีต่อตัวเรา”⁵¹ ซึ่งศาสน์ฉบับดังกล่าวได้มาถึงมือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังจากที่ได้พิจารณาตกลงให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปแล้ว ศาสน์ของเซอร์ซิลส์จึงไม่ได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดีในประเด็นว่าด้วยความถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ของการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในเวลาต่อมานักวิชาการไทยได้แสดงทัศนะไว้ค่อนข้างหลากหลายดังตัวอย่างงานเขียนเรื่อง “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2521 และพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2544 ของ แคมสุข นุ่มนนท์ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า หากจะพิจารณาถึงเหตุการณ์ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ด้วยความเป็นธรรมแล้ว คงจะเป็นที่ยอมรับกันว่าการตัดสินใจของรัฐบาลที่ยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านเป็นการถูกต้องและถูกจังหวะเวลา กองทัพญี่ปุ่นจู่โจมอย่างกระทันหัน คณะรัฐมนตรีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ และประชาชนส่วนใหญ่ก็ยอมรับว่ากองทัพไทยสู้ญี่ปุ่นไม่ได้จริง ๆ⁵² แต่อย่างไรก็ตาม จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความผิดที่ไม่น่าจะให้อภัยอยู่ข้อหนึ่งคือ เมื่อเหตุการณ์ผันแปรจากดีเป็นร้าย จากชัยชนะเป็นฝ่ายแพ้และเมื่อทราบว่าตนเองเข้าข้างคนแพ้ ๆ ผนวกกลับขาดความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวที่จะเผชิญต่อความจริงอย่างถูกผู้ชาย กลับหาข้อแก้ตัวต่าง ๆ นานา ซึ่งล้วนแล้วแต่ฟังไม่ขึ้นและขาดเหตุผล อันที่จริงจะเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญ ถ้าหากจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะลุกขึ้นพิสูจน์ตนเองและแถลงด้วยสัจจะว่าในช่วงนั้นการตัดสินใจเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุด ดีที่สุด และเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติมากที่สุด ส่วนเรื่องที่เหตุการณ์จะผันแปรไปในทางตรงกันข้ามเป็นสิ่งสุดวิสัยที่จะแก้ไขได้ แม้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามจะได้รับความเห็นใจและรับการให้อภัยในการยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศ ตลอดจนการชักนำประเทศไปเป็นมิตรทางการทหารกับญี่ปุ่น แต่จอมพล ป. จะต้องไม่พินิจคิดเรื่องการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 เพราะจากหลักฐานและจากการศึกษาแง่มุมต่าง ๆ ยังไม่มีข้อใดชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นอะไรที่ไทยจะต้องกระทำการก้าวร้าวเกินขอบเขตเช่นนั้น เมืองไทยไม่ได้รับผลดีจากการประกาศสงครามเลย⁵³

⁵¹ปรีดี พนมยงค์, เขียน สุพจน์ ค้านตระกูล, รวบรวม นายปรีดี พนมยงค์ เล่าเรื่องขบวนการเสรีไทย (กรุงเทพฯ : ศรีสมบัติการพิมพ์, 2520).

⁵²แคมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, 2544), หน้า 41.

⁵³เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-50.

นอกจากนั้น ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นักวิชาการไทยอีกท่านหนึ่งได้ให้ทัศนะต่อประเด็นดังกล่าวข้างต้นไว้ใน “รำลึกเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2” เมื่อ พ.ศ.2535 ความว่า “...เหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผมคิดว่าภาพที่เราได้ส่วนใหญ่เขียนโดยฝ่ายอนุรักษนิยมก็จะประณามจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถ้าเขียนโดยฝ่ายเสรีนิยมก็จะประณามฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ...ผมมองว่ารัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามเล่น double diplomacy คือหมายความว่าไปเข้ากับญี่ปุ่น แต่ในขณะที่เดียวกันนั้นยังเล่นอยู่กับอังกฤษและอเมริกาอยู่...ผมคิดว่าในที่สุดแล้วผมเกือบจะประณามใครไม่ได้เต็มที่ปาก เพราะว่าเอาเข้าจริงแล้วฝ่ายไหน ๆ ก็ตาม พยายามอย่างยิ่งที่จะรักษาสถานการณ์ให้สังคมไทยรอดมา...ผมคิดว่าผมมองด้วยความไม่ดำไม่มืดด้วยความเป็นกลาง ผมคิดว่าในแง่หนึ่งไทยเป็นประเทศที่หลุดออกมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ในฐานะที่ดีกว่าประเทศอื่น ๆ เยอะแยะเลย...”⁵⁴

ส่วนในด้านงานเขียนของฝ่ายญี่ปุ่น จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่างานเขียนที่ได้มาจากคำให้การของ พันเอกยะฮะระ ฮิโรมิชิ อดีตผู้ช่วยทูตทหารบกประจำสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ และอดีตเสนาธิการทหารประจำกองทัพบกที่ 15 ของญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา เรื่อง “แผนการบุกรุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรียอมพล ป. พิบูลสงคราม” พ.ศ. 2499 พันเอกยาฮาระ ฮิโรมิชิ ได้แสดงทัศนะต่อการตัดสินใจเข้าร่วมพันธมิตรกับกองทัพญี่ปุ่นไว้ว่า “ข้าพเจ้าคิดว่าการตัดสินใจของนายพิบูลสงครามซึ่งแต่เดิมมีนโยบายรักษาความเป็นกลาง เพื่อถ่วงดุลระหว่างฝ่ายอังกฤษกับฝ่ายญี่ปุ่นก่อนสงคราม โดยการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นเมื่อเกิดสงครามนั้น เป็นการตัดสินใจที่ฉลาดและเหมาะสมซึ่งเป็นการบรรลุตามเป้าหมายของนายคฯพิบูลด้วย เพราะเหตุว่าชัยชนะของสงครามในช่วงต้นได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความเหมาะสมที่นายคฯพิบูลได้ตัดสินใจเลือกนโยบายเช่นนั้น”⁵⁵

ส่วนงานเขียนของนักวิชาการญี่ปุ่นในสมัยหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาไม่ค่อยได้แสดงทัศนะต่อความถูกต้องเหมาะสมในการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยตรง แต่จะเน้นการอธิบายเหตุผลของจอมพล ป. พิบูลสงครามในการปรับเปลี่ยนนโยบายการเข้าร่วมกับกองทัพญี่ปุ่นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังตัวอย่างงานเขียนเรื่อง “Pibun Dokuritsu Tai Oukoku no Rikken Kakumei” (พิบูล และการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและเอกราชของไทย) มูราชิมะ เออิชิ

⁵⁴ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “รำลึกเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2” ใน ทัศนะจากเวทีอภิปรายรำลึก 50 ปี ญี่ปุ่นบุกไทย วารสารร่วมพฤษ 10 : 2 กุมภาพันธ์ 2535 : 34-36.

⁵⁵พันเอกยะฮะระ ฮิโรมิชิ, “แผนการบุกรุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรียอมพล ป. พิบูลสงคราม” : 91.

พ.ศ. 2539 (ค.ศ.1996) ได้ให้ทัศนะต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า ในช่วงแรกจอมพล ป. พิบูลสงครามระมัดระวังที่จะขอความช่วยเหลือจากฝ่ายญี่ปุ่น เพราะเกรงว่าไทยจะต้องตอบแทนในสิ่งที่ญี่ปุ่นเรียกร้อง แต่ต่อมาในช่วงต้นปี 2484 เมื่อญี่ปุ่นได้ช่วยไทยไถ่เกี้ยกรณีการรุกรานอินโดจีนของฝรั่งเศสแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เริ่มปรับเปลี่ยนนโยบายให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นมากขึ้น เพราะมองเห็นถึงผลประโยชน์ของประเทศ แต่ต่อมาภายหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นเริ่มเพี้ยงพล้ำ และเป็นฝ่ายตั้งรับสงครามในกลางปี 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการนโยบายหลักเกี่ยวกับการถูกรอบงำจากกองทัพญี่ปุ่น และในปี 2487 เริ่มหันไปติดต่อกับทางธุรกิจของจีนภายใต้การนำของเจียงไคเช็คเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น⁵⁶

นอกจากนั้นทัศนะข้างต้นของมูราชิม่า เออิจิ ยังสอดคล้องกับทัศนะของ โยชิกาวา โทชิฮารุ ในงานเขียนเรื่อง “รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและสงครามแปซิฟิก” พ.ศ.2525 ซึ่งโยชิกาวาได้ให้ทัศนะว่า ตอนเกิดสงครามแปซิฟิกนั้น จอมพล ป. เกรงว่าการที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาประจำการในประเทศไทย ไม่เพียงแต่จะทำลายชื่อเสียงเกียรติยศของตัวเองในปัจจุบัน ทั้งยังแน่ใจว่า จะต้องเป็นครหานินทาในอนาคต จึงพยายามคิดหาวิธีต่าง ๆ เมื่อหาหนทางออกดีกว่านั้นไม่ได้ จึงพยายามเลือกเอาวิถีทางร่วมมือกับญี่ปุ่นและได้ชัยชนะหลายครั้งจนสามารถกู้ชื่อเสียงตนเองได้ เมื่อทหารญี่ปุ่นตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบภายใน 1 ปี จอมพล ป. ก็ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายหันมาวางแผนสู้รบกับญี่ปุ่น ในช่วงนี้จอมพล ป. ก็ได้พยายามสร้างสำนึกแห่งความเป็นคนสมัยใหม่ให้แก่คนไทย การเข้ามาประจำการของกองทัพญี่ปุ่นทำให้จอมพล ป. พยายามรวมอำนาจไว้ในตัวคนเดียว เพื่อจะได้ทำอะไรได้อย่างเด็ดเดี่ยว เพราะเขาเห็นว่ารัฐที่เป็นทหารนิยมเท่านั้นที่ตอบได้รัฐที่เป็นทหารนิยมได้ แต่เขาก็ไม่ได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญและยุบสภา นอกจากนั้นจอมพล ป. ไม่เคยคิดเลยว่าจะมีชะตากรรมร่วมกับญี่ปุ่น เขาพยายามหาวิถีทางที่จะให้ไทยและตัวเขาเองอยู่รอด ในแง่นี้เขากลายเป็นนักฉวยโอกาสที่มีความยืดหยุ่น ความสามารถในการปรับตัวสูงและมีดุลยพินิจที่ดีเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอกที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว⁵⁷

สำหรับงานเขียนของนักวิชาการตะวันตก แม้ไม่ได้อธิบายถึงความเหมาะสมถูกต้องหรือไม่ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับ

⁵⁶Murashima Eiji, “Pibun Dokuritsu Tai Oukoku no Rikken Kakumei” (“พิบูล และการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และเอกราชของไทย”), 1996.

⁵⁷โยชิกาวา โทชิฮารุ, รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและสงครามแปซิฟิก. แปลโดยอาทร ทุ่งธรรมสาร, เอกสารทางวิชาการหมายเลข 1/2528 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2528), หน้า 37-38 (ต้นฉบับเดิมเขียนเป็นภาษาญี่ปุ่น ตีพิมพ์ใน เอกสารค้นคว้าเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หมายเลข 4 เล่มที่ 19 มีนาคม 2525 Thai and Vietnamese Department, Osaka University of Foreign Language)

อังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยตรงก็ตาม แต่ส่วนใหญ่จะเน้นการอธิบายถึงบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศที่มีต่อญี่ปุ่นเป็นหลัก ดังตัวอย่างงานเขียนของ Thadeus E. Flood, เรื่อง “Japan’s Relations with Thailand : 1928-1941” นับเป็นงานเขียนบุกเบิกในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพานับตั้งแต่ พ.ศ.2510 ทั้งนี้ Thadeus E. Flood. ได้อธิบายสรุปถึงการเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพากับกองทัพญี่ปุ่นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลของการถูกบังคับจากกองทัพญี่ปุ่นแต่เพียงอย่างเดียว แต่อาจจะมีส่วนถูกต้องถ้าจะกล่าวไว้ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีทางเลือกที่ค่อนข้างจำกัด⁵⁸ แต่อย่างไรก็ดีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงดำเนินการผิดพลาดในการประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพราะเชื่อมั่นว่าญี่ปุ่นจะเป็นชาติชนะสงครามและจะขึ้นมามีอำนาจในเอเชีย⁵⁹

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างงานเขียนของนักวิชาการตะวันตกที่อธิบายถึงบทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการปรับเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาในลักษณะที่สอดคล้องกัน ได้แก่ หนังสือเรื่อง **The Thai Resistance Movement during the Second World War** ของ John B. Haseman พ.ศ. 2521 (ค.ศ.1978) ได้อธิบายว่าในระหว่างสงครามหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามมองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของกองทัพญี่ปุ่นแล้ว จึงได้ดำเนินนโยบายที่จะย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ เพื่อจัดตั้งเป็นฐานกำลังทางการเมืองและการทหารสำหรับเตรียมการตั้งรับการโจมตีของกองทัพญี่ปุ่น อีกทั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้หลีกเลี่ยงที่จะขัดขวางการดำเนินงานต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทยภายในประเทศภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์⁶⁰

เช่นเดียวกันในบทความเรื่อง **“Thai-Japanese Relations at the Start of the Pacific War : New Insight into a Controversial Period**, ของ William L. Swan พ.ศ. 2530 (ค.ศ.1987) อธิบายถึงการดำเนินนโยบายการทูตแบบตีสองหน้า (dual diplomacy) ของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าในช่วงก่อนวันที่ 8 ธันวาคม 2484 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยพยายามไม่เข้าใกล้กองทัพญี่ปุ่นมากเกินไป ในขณะที่เดียวกันยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา แต่ต่อมาเมื่อสถานการณ์ค่อนข้างชัดเจนว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้เปรียบ

⁵⁸Thadeus E. Flood, **Japan’s Relations with Thailand : 1928-1941**, p. IV.

⁵⁹Ibid., p.772.

⁶⁰John B. Hasman, **The Thai Resistance Movement during the Second World War**,

จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงปรับเปลี่ยนนโยบายเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างรวดเร็วและเต็มตัว⁶¹

กลุ่มที่ 6 : อธิบายถึงเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่าของกองทัพญี่ปุ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

จากการสำรวจงานเขียนที่อธิบายถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมและการสร้างทางรถไฟทหารของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว ผู้วิจัยพบว่างานเขียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องราวของทางรถไฟสายไทย-พม่า หรือที่เรียกว่า “ทางรถไฟสายมรณะ” (The Death Railway) มากกว่าทางรถไฟสายชุมพร-กระบี่ หรือที่เรียกว่า “ทางรถไฟสายคอคอดกระ” โดยงานเขียนที่นำเสนอเรื่องราวของทางรถไฟสายไทย-พม่า ในช่วงแรกเป็นงานเขียนในรูปแบบของนวนิยายที่สำคัญได้แก่ งานเขียนของนักวิชาการชาวตะวันตกเรื่อง “The Source of the River Kwai” พ.ศ. 2509 ของ Pierre Boulle งานเขียนเรื่อง “Miracle on the River Kwai” ของ Ernest Gordon พ.ศ. 2510 และงานเขียนเรื่อง “บันทึกสุดท้ายของทางรถไฟสายมรณะ” ของ สังกิต จันทนะโพธิ พ.ศ. 2537 ได้เรียบเรียงมาจากบันทึกของจอห์น โคสต์ ซึ่งเป็นหนึ่งในเชลยศึกสัมพันธมิตรที่รอดชีวิตภายหลังสงคราม โดยเนื้อหาของงานเขียนในรูปแบบของนวนิยายของชาวตะวันตกเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นการสะท้อนให้เห็นภาพความทารุณโหดร้ายของทหารญี่ปุ่น ความเลวร้ายของธรรมชาติและโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนการขาดแคลนอาหาร ซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยล้มตายของเชลยศึกสัมพันธมิตรจำนวนมากจนกลายเป็นโศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ที่นำไปสู่การขนานนามของทางรถไฟทหารของกองทัพญี่ปุ่นสายนี้ว่า “ทางรถไฟสายมรณะ”

ต่อมาในช่วงหลังเริ่มมีงานเขียนของนักวิชาการไทยที่เสนอเรื่องราวของทางรถไฟสายไทย-พม่า ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างทางรถไฟสายมรณะ : ผลกระทบต่อภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย” (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530) โดย ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา ได้นำเสนอเรื่องราวการดำเนินการสร้างทางรถไฟเพื่อเชื่อมระหว่างหนองปลาจุก จังหวัดราชบุรี กับเมืองทันบียูซาต (Thanbyuzayat) ในประเทศพม่า เป็นระยะทางยาว 415 กิโลเมตร โดยเน้นการอธิบายถึงการเจรจาทำข้อตกลงร่วมสร้างทางรถไฟทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่น การใช้แรงงานเชลยศึกและกรรมกรต่างด้าว

⁶¹William L. Swan, “Thai-Japanese Relations at the Start of the Pacific War : New Insight into a Controversial Period” *Journal of Southeast Asian Studies* Vol.XVIII No.2(September, 1987) : 292-293.

รวมทั้งอธิบายถึงผลของการสร้างทางรถไฟที่มีต่อปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาการขาดแคลนสินค้า ปัญหาฝิ่นเถื่อน ปัญหาโรคระบาด และปัญหาอาชญากรรมที่มีต่อภูมิภาคตะวันตกเป็นสำคัญ⁶²

จากนั้นใน พ.ศ.2535 นักวิชาการชาวอังกฤษได้นำเสนองานเขียนเรื่อง **“The River Kwai : The Story of the Burma-Siam Railroad”** โดย Clifford Kinvig ได้นำเสนอเรื่องราวของการใช้แรงงานเชลยศึกชาวต่างชาติ อังกฤษ และอเมริกัน รวมทั้งแรงงานพื้นเมืองในเอเชียที่เป็นชาวพม่า มลายู และอินเดียเข้ามาใช้ในการก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ของเชลยศึกและแรงงานพื้นเมืองชาวเอเชียที่ต้องประสบปัญหาโรคภัยไข้เจ็บที่สำคัญคือ อหิวาตกโรค รวมทั้งปัญหาอันเกิดจากการถูกกดขี่และบีบบังคับจากทหารญี่ปุ่นให้เร่งสร้างทางรถไฟให้เสร็จตามกำหนดเวลา จากสภาพดังกล่าวได้นำไปสู่ความทุกข์ทรมาน และความตายของเชลยศึก รวมทั้งแรงงานชาวพื้นเมืองจำนวนมาก⁶³

ต่อมาใน พ.ศ.2537 โยชิกาวา โทชิฮารุ นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้เขียนหนังสือเรื่อง **“ทางรถไฟสายไทย-พม่าในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา”** เป็นภาษาญี่ปุ่น และใน พ.ศ.2538 อาทร พุ่งธรรมสาร และคณะ ได้แปลเป็นฉบับภาษาไทย เนื้อหาส่วนใหญ่ในงานเขียนเรื่องนี้ โยชิกาวาได้ให้ความสำคัญกับการกล่าวถึงการเข้ามาสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าของกองทัพญี่ปุ่นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา นับตั้งแต่การเจรจาข้อตกลงต่าง ๆ กับรัฐบาลไทย ความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพรถไฟญี่ปุ่นกับเชลยศึกสัมพันธมิตร และแรงงานที่เป็นชาวเอเชีย นอกจากนี้ โยชิกาวายังได้กล่าวถึงทางรถไฟอีกสายหนึ่งที่กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาสร้างในช่วงเวลาใกล้เคียงกับทางรถไฟสายไทย-พม่า คือ ทางรถไฟสายชุมพร-กระบุรี ซึ่งมีเนื้อหาโดยสังเขปเกี่ยวกับข้อตกลงในการก่อสร้าง กรรมกรสร้างทางรถไฟ แต่ทั้งนี้โยชิกาวาได้แสดงความคิดเห็นว่า การก่อสร้างทางรถไฟสายนี้แทบจะไม่ได้มีการกล่าวขวัญถึงกันเลยในประเทศญี่ปุ่น มีแต่เอกสารของทางราชการฝ่ายไทยเท่านั้นที่บันทึกรายละเอียดในการก่อสร้างเอาไว้⁶⁴

หลังจากนั้นใน พ.ศ.2540 ได้มีงานเขียนของนักวิชาการไทยที่น่าสนใจอีกเล่มหนึ่งของพรณี บัวเล็ก เรื่อง **“จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นกับพัฒนาการทุนนิยมไทย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1-2**

⁶²ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา, “การสร้างทางรถไฟสายมรณะ : ผลกระทบต่อภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530).

⁶³Clifford Kinvig, **The River Kwai : The Story of the Burma-Siam Railroad** (London : Brassey's (UK)1992).

⁶⁴โยชิกาวา โทชิฮารุ, **ทางรถไฟสายไทย-พม่าในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา** แปลโดย อาทร พุ่งธรรมสารและคณะ, (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2538).

(พ.ศ.2457-2484) โดยเนื้อหาในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา พรรณีได้พยายามนำเสนอภาพการขยายตัวของจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพาว่าเป็นลักษณะของการขยายตัวของทุนนิยมโดยรัฐที่ใช้อำนาจของกองทัพญี่ปุ่นในการบีบบังคับขอความร่วมมือทางการเงิน การค้า และอุตสาหกรรมจากประเทศไทย ซึ่งพรรณีได้กล่าวถึง การสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าเป็นกรณีตัวอย่าง ที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่น รัฐบาลไทยต้องทำหน้าที่จัดหาอุปกรณ์และกรรมกรในการก่อสร้างให้กับกองทัพญี่ปุ่นซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กองทัพญี่ปุ่นสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติของไทยได้อย่างสะดวก อีกทั้งยังนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างทุนนิยมโดยรัฐของญี่ปุ่นกับพ่อค้าท้องถิ่นอย่างกว้างขวางจนกลายเป็น “เศรษฐกิจสงคราม”⁶⁵

กลุ่มที่ 7 : งานเขียนที่อธิบายผลของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่มีต่อประเทศไทย

จากการสำรวจงานเขียนที่อธิบายผลของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่มีต่อประเทศไทยพบว่า นักวิชาการชาวญี่ปุ่นและนักวิชาการตะวันตกไม่ค่อยให้ความสนใจในการอธิบายประเด็นเกี่ยวกับผลที่มีต่อประเทศไทยโดยตรงมากนัก เท่าที่พบส่วนใหญ่เป็นเพียงการกล่าวถึงผลโดยสังเขป ได้แก่ ตัวอย่างงานเขียนของนักวิชาการญี่ปุ่นเรื่อง “หน่วยจิ (กองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย) กับการจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค (ข้าว) ในประเทศไทย” ของ โยชิกาวา โทชิฮารุ พ.ศ.2542 ซึ่งเน้นการอธิบายถึงวิธีการและปริมาณการจัดซื้อข้าวของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นหลัก แต่กล่าวถึงผลที่มีต่อสังคมไทยไว้บ้าง โดยสรุปว่าพ่อค้าข้าวในภาคได้ทำการกว้านซื้อและกักตุนข้าวเพื่อจำหน่ายให้กับกองทัพญี่ปุ่นในราคาสูงยังความเดือดร้อนแก่ประชาชน กระทรวงพาณิชย์จึงพิจารณาให้มีการควบคุมไม่ให้ส่งออกข้าวนอกจังหวัดโดยไม่ได้รับอนุญาต ทั้งนี้เพื่อเป็นการหยุดยั้งการซื้อข้าวของทหารญี่ปุ่นในภาคได้ซึ่งกำลังประสบปัญหาการขาดแคลนข้าว⁶⁶

ส่วนในด้านการเขียนของนักวิชาการตะวันตกพบว่าไม่มีงานเขียนใดให้ความสนใจในการอธิบายผลของสงครามที่มีต่อไทยโดยตรงเช่นเดียวกัน แต่โดยส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการอธิบายให้ภาพรวมของปัจจัยการขยายตัวและการดำเนินนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นหลัก ดังได้กล่าวรายละเอียดแล้วข้างต้นในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ อย่างไรก็ตามจากการสำรวจพบว่าม้งงานเขียนของนักวิชาการตะวันตกบางท่านที่เน้น การอธิบายถึง

⁶⁵พรรณี บัวเล็ก, จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นกับพัฒนาการทุนนิยมไทย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1-2 (พ.ศ.2457-2484) (กรุงเทพฯ : บริษัทคอมแพคพริ้นท์ จำกัด, 2540), 256-257.

⁶⁶โยชิกาวา โทชิฮารุ, “หน่วยจิ (กองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย) กับการจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค (ข้าว) ในประเทศไทย” แปลโดย อาทร พึ่งธรรมสาร กองประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (18 สิงหาคม 2542) : 10-14.

ความสำคัญของไทยต่อกองทัพญี่ปุ่น แต่มีเนื้อหาบางส่วนกล่าวถึงผลของสงครามที่มีต่อไทยไว้บ้าง โดยสังเขป ดังตัวอย่างงานเขียนเรื่อง “Thailand and Japan’s Southern Advance, 1940-1945” ของ Bruce E. Reynolds พ.ศ. 2537 กล่าวโดยสรุปได้ว่า แม้การปรากฏตัวของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการเงิน ภาวะเงินเฟ้อ และการดำรงชีวิตของราษฎรไทยก็ตาม แต่หากเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดแล้ว ถือว่าประเทศไทยได้รับความเสียหายเพียงเล็กน้อย

สำหรับงานเขียนในส่วนของฝ่ายไทยพบว่า นักวิชาการไทยเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจในการอธิบายถึงผลของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่มีต่อประเทศไทยมากกว่านักวิชาการทั้งสองกลุ่มที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่งานเขียนส่วนใหญ่จะเน้นการอธิบายถึงผลของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่มีต่อไทยในระดับประเทศโดยรวม มากกว่าการอธิบายถึงผลที่มีต่อระดับท้องถิ่นตามสภาพความเป็นจริงที่แต่ละท้องถิ่นน่าจะได้รับผลในน้ำหนักที่แตกต่างกัน ในที่นี้ผู้วิจัยขอเริ่มต้นด้วยการยกตัวอย่างงานเขียนของนักวิชาการไทยที่เน้นการอธิบายถึงผลในระดับประเทศโดยรวม ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “สถานะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง” ของ อุบล จิระสวัสดิ์ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517) ได้แบ่งการอธิบายผลของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่มีต่อประเทศไทยใน 3 ด้านคือ ด้านการเมือง ไทยยังคงมีอำนาจอธิปไตยในการปกครองและบริหารนโยบายภายในประเทศ ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นต้องปฏิบัติตามกติกาสัญญาพันธมิตรที่ต่างฝ่ายต่างเคารพเอกราชและอธิปไตยแก่กันและกัน ด้านเศรษฐกิจประเทศไทยไม่ประสบกับปัญหาขาดแคลนอาหาร โดยเฉพาะข้าวไทยมีเหลือเพื่อส่งออกไปขายยังดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครองได้ตลอดสงคราม อีกทั้งรัฐบาลไทยยังสามารถเจรจากับญี่ปุ่นให้เลิกใช้เงินดอลลาร์ของญี่ปุ่นที่พิมพ์ขึ้นเอง โดยไทยยอมลดค่าเงินบาทเท่ากับเงินเยน ซึ่งนับว่าฝ่ายไทยเสียเปรียบมาก ส่วนในด้านสังคมญี่ปุ่นพยายามที่จะให้ไทยเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นขึ้นทุกระดับชั้นเรียน แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทยหลีกเลี่ยงข้อเสนอของญี่ปุ่น โดยการปรับปรุงตัวอักษรไทยขึ้น⁶⁷

ตัวอย่างวิทยานิพนธ์ของนักวิชาการไทยอีกฉบับหนึ่งซึ่งเน้นการอธิบายถึงผลของการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศไทยโดยรวมทั้ง 3 ด้าน แต่มีเนื้อหารายละเอียดบางส่วนที่แตกต่างจากตัวอย่างข้างต้น ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ.2484-2488” ของ เรืออากาศเอกสมโชค สวัสดิ์รักษ์ ความว่า ด้านการเมืองการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยได้กลายเป็นปัญหาสำคัญให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลสำคัญใน “คณะราษฎร” หรือคณะปฏิวัติ พ.ศ.2475 เป็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายทหาร

⁶⁷อุบล จิระสวัสดิ์, “สถานะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2”, หน้า 368 - 372.

ที่สนับสนุนญี่ปุ่นกับฝ่ายพลเรือนที่ต่อต้านญี่ปุ่นและสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร จนเกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก ซึ่งปัญหานี้ยังคงปรากฏเป็นปัญหาทางการเมืองของไทยในปัจจุบัน ส่วนด้านเศรษฐกิจ กองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยเป็นปัจจัยสำคัญก่อให้เกิดปัญหาในด้านการค้าขาย ทั้งการค้าภายในและการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าระหว่างประเทศต้องหยุดชะงัก นอกจากนี้ก่อให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ การฉ้อราษฎร์บังหลวง การค้าตลาตมืด การกักตุนสินค้า และทำให้ค่าครองชีพสูง และในด้านวัฒนธรรมนั้นกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินนโยบายสร้างชาติไทยให้เป็นอารยะประเทศ ด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่ เช่น เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน และการจัดตั้งกองทหารหญิง ฯลฯ ทั้งนี้เพราะต้องการจะให้ญี่ปุ่นเห็นว่าชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ มีอารยะธรรมอันสูงส่ง ซึ่งชาวญี่ปุ่นหรือชาติอื่นใดจะมากลุมไม่ได้ และแผนการสร้างชาติไทยหลายสิ่งหลายอย่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน⁶⁸

นอกจากตัวอย่างของวิทยานิพนธ์ที่เน้นการอธิบายถึงผลของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่มีต่อไทยในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีวิทยานิพนธ์ของนักวิชาการไทยที่เน้นการศึกษาเฉพาะผลทางด้านวัฒนธรรมโดยเฉพาะอีกด้วยได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่น พ.ศ.2475-2488” ของ นิภาพร รัชตพัฒนากุล (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545) ได้อธิบายถึงผลจากการดำเนินนโยบายด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นต่อประเทศไทย ในช่วงระหว่างสงครามในลักษณะที่ทำให้ชนชั้นนำไทยมีสำนึกชาตินิยมเข้มข้นมากขึ้น และส่งผลต่อการกำหนดนโยบายด้านวัฒนธรรมภายในประเทศเพื่อป้องกันเอกราชทางวัฒนธรรม รัฐบาลพิบูลสงครามจึงได้ปรับเปลี่ยนจากการสร้างสำนึกร่วมของประชาชนด้วย “รัฐนิยม” มาสู่การใช้กฎข้อบังคับให้ประชาชนต้องเป็นอารยชนขึ้นมาเพื่อให้ทันกับสถานการณ์ ดังเห็นได้จาก การออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ และพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงปี พ.ศ.2485 ซึ่งเป็นปีที่ญี่ปุ่นเริ่มปฏิบัติการกิจการสร้างวัฒนธรรมเอเช้อย่างจริงจัง⁶⁹

อย่างไรก็ดีนอกจากตัวอย่างของวิทยานิพนธ์ที่เน้นการอธิบายผลโดยรวมที่มีต่อประเทศไทยดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีตัวอย่างหนังสือของนักวิชาการไทยที่เน้นการอธิบายผลในระดับประเทศที่น่าสนใจอีก 2 ฉบับ ได้แก่หนังสือเรื่อง “เมืองไทยสมัยสงครามโลก ครั้งที่สอง” ของ แดมสุข นุ่มนนท์

⁶⁸สมโชค สวัสดิรักษ์, “ความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา พ.ศ. 2484 - 2488)” หน้า ๓-๘.

⁶⁹นิภาพร รัชตพัฒนากุล, “ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่น พ.ศ.2475 - 2488” ของ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 171.

(พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2525 พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2544) ได้เน้นการอธิบายถึง ผลทางด้านเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ผลทางการเงินอันเกิดจากกองทัพญี่ปุ่นบีบบังคับให้ไทยลดค่าเงินบาทลงเท่ากับ เงินเยน และการนำเอาเงินเยนพิเศษหรือเงินทหารเข้ามาใช้ในประเทศไทย ด้านการค้า ญี่ปุ่นได้เข้ามา ควบคุมการค้าทางทะเลของไทยไว้ทั้งหมด โดยบังคับให้ไทยค้าขายกับญี่ปุ่นและประเทศที่ญี่ปุ่น ยึดครองเท่านั้น นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงสภาพสังคมที่เสื่อมโทรมจากการเกิดตลาดมืด การกักตุน สินค้า และการจู่โจมรุกร้างหลวง โดยแถมสุข นุ่มนนท์ได้กล่าวไว้ว่า สาเหตุใหญ่อยู่ตรงที่ญี่ปุ่น ยินดีรับซื้อของทุกชนิดจากพ่อค้าไทยในราคาสูง ๆ พ่อค้าก็พอใจขายให้ญี่ปุ่นเพราะได้เงินมากถึงกับ เกิดความเชื่อในขณะนั้นว่า “ยิ่งทุจริตรัฐมากเท่าไร ยิ่งร่ำรวยมากเท่านั้น” ในระหว่างสงคราม จึงเกิดมีเศรษฐกิจรุ่นใหม่เพราะค้าขายกับญี่ปุ่นที่รู้จักกันในนาม “เศรษฐกิจสงคราม” หลายคนยังคงได้รับการเคารพยกย่องนับหน้าถือตาอยู่ในสังคมผู้ดีของเมืองไทย⁷⁰

ส่วนตัวอย่างหนังสือที่อธิบายถึงผลที่มีต่อประเทศไทยโดยรวมอีกฉบับหนึ่ง ได้แก่ เรื่อง “จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นกับพัฒนาการทุนนิยมไทย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1-2 (พ.ศ. 2457-2484) ของ พรหมณี บัวเล็ก (พ.ศ.2540) ได้ชี้ให้เห็นว่าในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาญี่ปุ่นได้ใช้อำนาจของ รัฐบาลและกองทัพในการบังคับขอความร่วมมือทางการเงิน การค้า และอุตสาหกรรมจากไทย กล่าวคือในด้านความร่วมมือทางการเงิน ประเทศไทยต้องเป็นฝ่ายจัดการหาเงินกู้ให้กับกองทัพญี่ปุ่น ใช้ในกิจการทางการทหารต่าง ๆ ตามที่ญี่ปุ่นต้องการ ต้องลดค่าเงินบาทเท่ากับเงินเยน ในด้านการค้า จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นสนับสนุนให้บริษัทญี่ปุ่นเข้ามาเปิดกิจการค้าขายในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จนการค้าต่างประเทศและการค้าภายในประเทศโดยเฉพาะการค้าผ้า ฝ้าย ข้าว เนื้อสัตว์ และหนังสัตว์ กลายเป็นสินค้าควบคุมที่จำเป็นสำหรับกองทัพ ส่วนในด้านอุตสาหกรรม จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นได้ใช้ ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตสิ่งของต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับกองทัพทั้งที่ประจำอยู่ในประเทศไทยและ ประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นได้ใช้วิธีการในหลายรูปแบบ นับตั้งแต่ การร่วมลงทุนกับรัฐบาลไทย การสนับสนุนบริษัทเอกชนญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนโดยตรง รวมทั้งการทำสัญญา ให้โรงงานเอกชนไทยทั้งที่เป็นเชื้อสายไทยและจีนทำการผลิตสิ่งของป้อนให้กับกองทัพญี่ปุ่น และด้วย วิธีการดังกล่าวได้มีส่วนสนับสนุนให้พ่อค้าไทยบางกลุ่ม ซึ่งนับเป็นตัวแทนของกลุ่มทุนนิยมไทยให้ ความร่วมมือกับทุนนิยมญี่ปุ่นจนสามารถเข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทยในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาอย่างกว้างขวางจนกลายเป็น “เศรษฐกิจสงคราม” ดังตัวอย่างของพ่อค้าท้องถิ่นในจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี ที่มีบทบาทต่อการค้าขายกับญี่ปุ่นบนเส้นทางรถไฟสายมรณะ

⁷⁰ แถมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 160-161.

จากตัวอย่างงานเขียนของนักวิชาการไทยที่ได้ยกตัวอย่างมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นงานเขียนที่เน้นการอธิบายถึงผลของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่มีต่อไทยในระดับประเทศโดยรวมเกือบทั้งหมด ยกเว้นงานเขียนของพรณี บัวเล็ก ในบางส่วนได้อธิบายถึงผลของการสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า หรือทางรถไฟสายมรณะของญี่ปุ่นที่มีต่อเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นของจังหวัดราชบุรี และกาญจนบุรี อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้ใน พ.ศ.2530 ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างทางรถไฟสายมรณะ : ผลกระทบต่อภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย” โดยได้อธิบายผลของการสร้างทางรถไฟสายมรณะที่มีต่อภูมิภาคตะวันตกในทางเศรษฐกิจที่เกิดภาวะเงินเฟ้อ และการขาดแคลนอาหาร ผลทางด้านสังคม ซึ่งเกิดปัญหาการค้าฝิ่นเถื่อน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาอุบัติเหตุโรคระบาดอย่างหนักในเขตก่อสร้างทางรถไฟ และลูกหลานมายังจังหวัดใกล้เคียงทางด้านตะวันตก อย่างไรก็ตามงานเขียนของนักวิชาการไทยที่เน้นการอธิบายถึงผลของการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟของกองทัพญี่ปุ่นในภูมิภาคอื่น ๆ ของไทยยังคงมีจำกัดอีกทั้งยังไม่พบงานเขียนที่อธิบายถึงผลในทางปฏิบัติอีกด้านหนึ่งที่มีต่อกองทัพญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา

1.3.1 นโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

1.3.2 การเข้ามาดำเนินการควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นต่อไทยในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

1.3.3 ผลในทางปฏิบัติของการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ต่อกองทัพญี่ปุ่นกรมรถไฟไทยและราษฎรในท้องถิ่น

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

1.4.1 การเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้เป็นส่วนสำคัญของการดำเนินนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย

1.4.2 การเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่นส่งผลให้กองทัพญี่ปุ่นบรรลุเป้าหมายหลักในการขนส่งกำลังทหาร และยุทธปัจจัยจากไทยไปยังพม่า และมลายู นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่องบประมาณและการปฏิบัติงานของกรมรถไฟไทย รวมทั้งผลกระทบต่อราษฎรท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเครื่องอุปโภคบริโภคราคาสูงและปัญหาการใช้อำนาจของทหารญี่ปุ่น

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “กองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้ของไทย สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ระหว่าง พ.ศ.2484-2488” ผู้วิจัยได้เน้นการอธิบายถึงการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟของกองทัพญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาโดยผ่านเส้นทางรถไฟสายใต้ของไทยเป็นหลัก ดังนั้นจึงกำหนด

ขอบเขตพื้นที่ของการวิจัยเฉพาะเส้นทางรถไฟสายใต้ของจังหวัดสำคัญๆ ที่กองทัพญี่ปุ่นใช้ในการขนส่ง สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา นับตั้งแต่สถานีกรุงเทพฯ (หัวลำโพง) และสถานีธนบุรี (บางกอกน้อย) จากกรุงเทพฯลงไปยังจังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ถึงสถานีป่าดงเบขาร์ และสุโขทัยในจังหวัดสงขลา รวมทั้งจังหวัดกาญจนบุรี และระนอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาสร้างทางรถไฟสายใหม่เพื่อเชื่อมโยงระหว่าง ประเทศไทยกับประเทศพม่า คือทางรถไฟสายไทย-พม่า (ทางรถไฟสายมรณะ) และทางรถไฟสายชุมพร-กระบือ (ทางรถไฟสายคอคอดกระ) ซึ่งอยู่ในจังหวัดระนอง ส่วนขอบเขตของระยะเวลาได้ กำหนด พ.ศ.2484 เป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัย เพราะเป็นปีที่กองทัพญี่ปุ่นเปิดแนวรบด้านเอเชียและ เริ่มเข้ามาควบคุมประเทศไทย โดยรวมถึงการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟของไทยซึ่งถือเป็นหนึ่งใน แผนการทางด้านยุทธศาสตร์ที่กองทัพญี่ปุ่นต้องเร่งดำเนินการ ส่วน พ.ศ.2488 กำหนดเป็นปีสุดท้าย ของการวิจัย เพราะเป็นปีที่กองทัพญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2488 จึงส่งผลให้การควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้สิ้นสุดลงด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการศึกษาถึงผลของการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ของกองทัพญี่ปุ่น อาจจะขยาย เวลาทำการวิเคราะห์ผลที่มีต่อการดำรงชีวิตของราษฎรไทยในท้องถิ่นไปจนเข้าสู่ภาวะปกติหลังสงคราม

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

1.6.1 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยศึกษาหลักฐานเอกสารชั้นต้น ของ 2 ประเทศ คือเอกสารในประเทศไทย ได้แก่ เอกสารกองบรรณสารจากกระทรวงการต่างประเทศ เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ เอกสารกระทรวงมหาดไทย และเอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุดจากกรมยุทธศึกษาทหาร ส่วนเอกสารในประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ เอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ โตเกียว (National Archives, Tokyo) เอกสารจากหอสมุดสถาบันวิจัยการป้องกันประเทศ ทบวงการป้องกันประเทศ (Library of Defense Training Institute, Defense Agency) และเอกสาร การทูตจากหอเอกสารทางประวัติศาสตร์การทูต กระทรวงการต่างประเทศ (The Ministry of Foreign Affairs, Diplomacy Record Office) ส่วนเอกสารชั้นรอง ประกอบด้วยเอกสารที่เป็นภาษาไทย ภาษาญี่ปุ่น และภาษาอังกฤษ ทั้งในรูปของบันทึกความทรงจำ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และบทความ ทางวิชาการต่าง ๆ

1.6.2 ใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าของบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือมีประสบการณ์ ร่วมสมัยกับการเข้ามายึดครองประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่น ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยใช้ วิธีการสัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัยที่เป็นราษฎรไทยในท้องถิ่นเท่าที่สามารถจะดำเนินการสัมภาษณ์ได้ ในเวลาที่ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลภาคสนาม โดยใช้เป็นข้อมูลเสริมเพื่อยืนยันข้อมูลเอกสารที่ใช้

ในการอธิบายผลกระทบที่มีต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในท้องถิ่นให้มีความลุ่มลึกรอบด้าน และมองเห็นถึงการดำรงชีวิตที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 เข้าใจถึงการดำเนินนโยบายของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทยในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.7.2 เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินนโยบายกองทัพญี่ปุ่นในการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ของไทย สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาได้ชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1.7.3 สามารถอธิบายถึงผลในทางปฏิบัติของการเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ที่มีต่อกองทัพญี่ปุ่น กรมรถไฟไทยและราษฎรในท้องถิ่น สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

1.7.4 สร้างองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

1.8 คำศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้มีการอ้างอิงถึงรายชื่องานเขียนของญี่ปุ่น และกล่าวถึงชื่อนามสกุล - ชื่อบุคคล เมือง สถานที่ ตลอดจนแนวคิดและนโยบายของญี่ปุ่นจำนวนมาก ซึ่งในการออกเสียงคำศัพท์เฉพาะในภาษาญี่ปุ่นเหล่านั้น ผู้วิจัยได้ถอดเสียงเป็นภาษาไทยโดยยึดเกณฑ์การทับศัพท์ตามที่ราชบัณฑิตยสถานกำหนดเอาไว้ดังนี้⁷¹

1.8.1 การเทียบเสียงสระภาษาญี่ปุ่น

อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
a	อะ ʼ
aa, ā	อา
e	เอะ, ๕
ee, ē	เอ
ei	เอ
i	อิ
ii, ī	อี
o	โอะ หรือ โอะลครูป

⁷¹ราชบัณฑิตยสถาน, หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน ภาษาอิตาลี ภาษาสเปน ภาษารัสเซีย ภาษาญี่ปุ่น ภาษาอาหรับ ภาษามลายู ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2535. หน้า 75-83.

อักษรโรมัน	อักษรไทย
oo, o	โอ
u	อุ
uu, u	อู
y a	เอียะ
yaa, yā	เอีย
yo	เอียว
yoo, yō	เอียว
yu	อิว
yuu, yū	อิว

1.8.2 การเทียบเสียงพยัญชนะภาษาญี่ปุ่น

อักษรโรมัน	อักษรไทย
b	บ
ch ^{**}	ช
d	ด
f	ฟ
g (พยางค์แรก)	ก
g (พยางค์อื่น ๆ)	ง
h	ฮ
j	จ
k (พยางค์แรก)	ค
k (พยางค์อื่น)	ก
-kk	กก
m	ม
n ^{***}	น

* ‘y’ เป็นเสียงกึ่งสระ เมื่อตามหลังพยัญชนะจึงกำหนดให้เป็นเสียงสระเพื่อความสะดวกในการออกเสียง

** ‘chi’ ในบางแห่งอาจเขียนเป็น ‘จิ’ โดยออกเสียงเหมือน chi

*** ‘n’ เมื่อเป็นตัวสะกดจะออกเสียงได้หลายอย่าง จึงกำหนดไว้ดังนี้ 1. เมื่อตามด้วยพยัญชนะ b m และ p ให้ถอดออกเป็น ม 2. เมื่อตามด้วยพยัญชนะ g h k และ w ให้ถอดเป็น ง 3. เมื่ออยู่ท้ายสุดของคำให้ถอดเสียง ง และ 4. ในกรณีอื่น ๆ นอกจากที่กำหนดไว้ในข้อ 1, 2 และ 3 ให้ถอดเป็นเสียง น.

อักษร โรมะจิ	อักษรไทย
p (พยางค์แรก)	พ
p (พยางค์อื่น)	ป
-pp	ปป
r	ร
s	ซ
sh	ช
-ss	สซ
-ssh	สช
t (พยางค์แรก)	ท
t (พยางค์อื่น)	ต
-tch	ตช
tsu	ตึ
-ttsu	ตตี
w	ว
y	ย
z	ซ

ตัวอย่างการออกเสียงคำศัพท์เฉพาะในภาษาญี่ปุ่นที่ถอดเสียงเป็นภาษาไทยโดยยึดเกณฑ์การทับศัพท์ตามที่ราชบัณฑิตยสถานกำหนดไว้ซึ่งได้ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้^{***} ได้แก่ นะงะโนะโอะชิมิ (Nagano Osami) โทกุงะวะ โยชิฮิโระ (Tokugawa Yoshihiro) และยะมะคะ คุนิทะโร (Yamada Kunitaroo) ฟุโกกุ เคียวเฮ (Fukoku Kyohei) โฮะกุชินรง (Hokushinron) และนันชินรง (Nanshinron) เป็นต้น แต่มีคำศัพท์เฉพาะบางคำที่ผู้วิจัยยังคงถอดเสียงอ่านตามนิมการอ่านที่มีการใช้อย่างแพร่หลาย ได้แก่ ไดฮองเอ (Daihonei) ซึ่งหมายถึงกองบัญชาการสูงสุดแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิ นากามูระ อาเคโตะ (Nakamura Aketo) โตโจ ฮิเดะกิ (Tojo Hideki) สุกิยะมะ ฮาจิเมะ (Sugiyama Hajime) และถอดเสียงอ่านตามนิมของเจ้าของนามสกุล-ชื่อของแต่ละบุคคลเอง ได้แก่ โยชิกาวา โทชิฮารุ (Yoshikawa Toshiharu) มุราชิม่า เออิจิ (Murashima Eiji) และซะโตโกะ ทซึจิยะ (Satoko Tsuchiya)

* shi ในบางแห่งอาจจะเขียนเป็น si โดยออกเสียงเหมือน shi

** เสียงพยัญชนะ r ในพยางค์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่พยางค์แรกจะออกเสียงใกล้เคียงกับเสียง อา ในภาษาไทย จึงกำหนดให้ใช้ ต.

*** ขอกราบขอบพระคุณคุณจำเริญ จันทระประภา นักวรรณศิลป์ 7 ประจำราชบัณฑิตยสถานที่กรุณาช่วยถอดคำและตรวจแก้การออกเสียงคำเฉพาะในภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย